

V Ljubljani, 1. grudna 1898

Štev. 23.

Leto XI.

DOM IN SVET

List za leposlovje in znanstvo.

Urednik:
dr. Frančišek Lampe.

Narodu geslo:

Dobro ti bo, ako si pomoreš sam;
Pomози si sam, in Bog ti pomore.

Kdor ne pomaga, naj vsaj ne škodi.

Zalaga:
Urednik in lastnik.

Izhaja dvakrat na mesec.

Tiska:
Katoliška Tiskarna.

Cena na leto 4 gld. 20 kr., pol leta 2 gld. 10 kr., četr t leta 1 gld. 5 kr.;
za dijake na leto 3 gld. 40 kr.

Vsebina 23. zvezka.

	Stran
Cesarjeva petdesetletnica	705
Ivan Vesel-Koseski, slovenski pesnik. (V spomin stoletnice njegovega rojstva spisal <i>M. P.</i>)	708
Pesmi samotarja. (Speva <i>Fr. Ks. Meško.</i>) VI., VII., VIII	714
Prvi oblak. (Spisal <i>Ivo Trošt.</i>)	715
Ivanu Veselu Koseskemu. (Zložila <i>Posavška.</i>)	720
Iz našega kota. (Povest. — Napisal <i>Podgoričan.</i>) [Dalje.]	721
V albanskih gorah. (Potopisni spomini iz rimske okolice. — Po svojem dnevniku priredil <i>dr. A. Karlin.</i>)	727
Naše modroslovje. („Zvon“-u za odgovor spisal <i>dr. Fr. L.</i>) [Dalje.]	733
Slovénska liturgija pri Južnih Slovénih. (Povestne črtice. — Poleg <i>M. Mesića, S. Ljubića</i> i. dr. sestavil <i>Andrej Fékonja.</i>) [Dalje.]	735

Na platnicah.

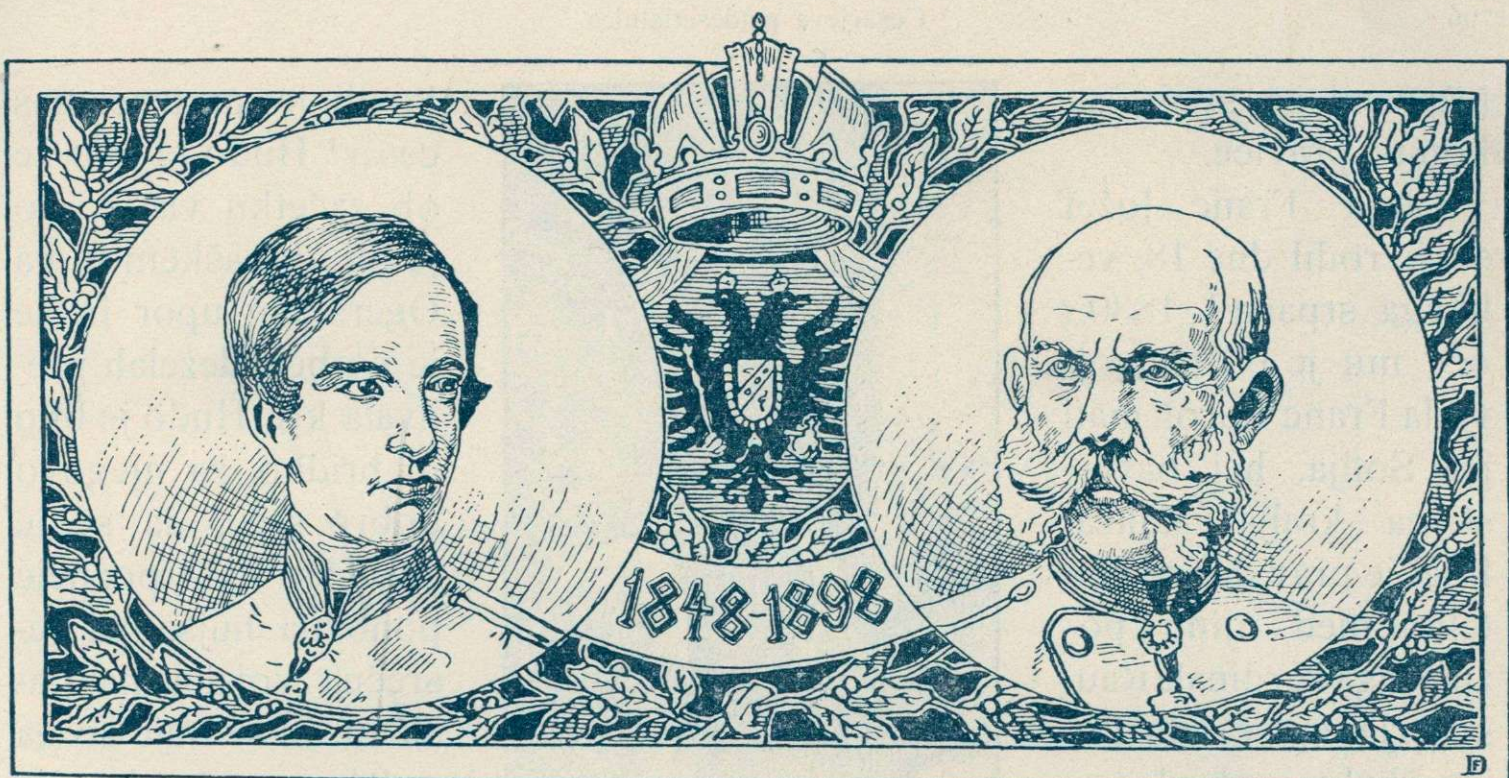
K petdesetletnici vladanja Nj. Veličanstva Franca Jožefa I.
(Zložil *Vneslav.*) — *Ko Slovani spē . . .*

Slike.

Cesar Franc Jožef 1848—1898	705
Slovenija kiti cesarja	706
Sklepna vinjeta: Orel	707
Ivan Vesel-Koseski	708
Ljubljana	713
Rajhenburg na Štajerskem	724

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII., VIII. IX. in X.
po 4 gld.

„Cvetje s polja modroslovskega“ (16°, str. 263) se dobiva pri upravnistvu našega lista za 60 kr., s pošto za 65 kr. — Opozarjamo tudi na prejšnje letnike „Dom in svet“-a.

Cesarjeva petdesetletnica.

Dne 2. grudna t. l. praznuje Avstrija in praznuje v njej Slovenija svoj veliki cesarski praznik. Dasi mnogo Slovencev ne biva več pod avstrijskim orlom, vendar naš cesarski praznik bodo praznovali tudi oni. Kako bi ne! Saj Slovenec ne razume težko, kdo je tisti, kateremu pravimo kratko: „Naš cesar“. Petdeset let zaseda že avstrijski prestol cesar Franc Jožef I.: kdo bi ga torej ne poznal?

Velike ideje imajo že same na sebi moč, da vnemajo in gibljejo narode in posameznike. Ako se pa velike ideje združijo še z velikimi možmi, je njih moč v zgodovini človeštva nepremagljiva.

Mogočna Avstrija ima po svoji legi poklic in nalogo, da je v Evropi središče, srce. Ta naravna ideja zahteva seveda velike može, na katerih

se more kazati in uresničevati. Božja previdnost je pa tudi res dajala Avstriji velike može za vladarje, in zlasti v burnem, premenljivem najnovejšem času je dala našemu velikemu cesarju še dolgo vladarsko dobo. Gotovo je to velika sreča za Avstrijo, sreča tudi za Evropo.

Naš cesar, ki drži petdeset let svoje vladarsko žezlo, je veljavna moč med onimi, ki odločujejo usodo deželá in narodov. Zato pa nanj z zaupanjem zró avstrijski narodi, s spoštovanjem narodi neavstrijski.

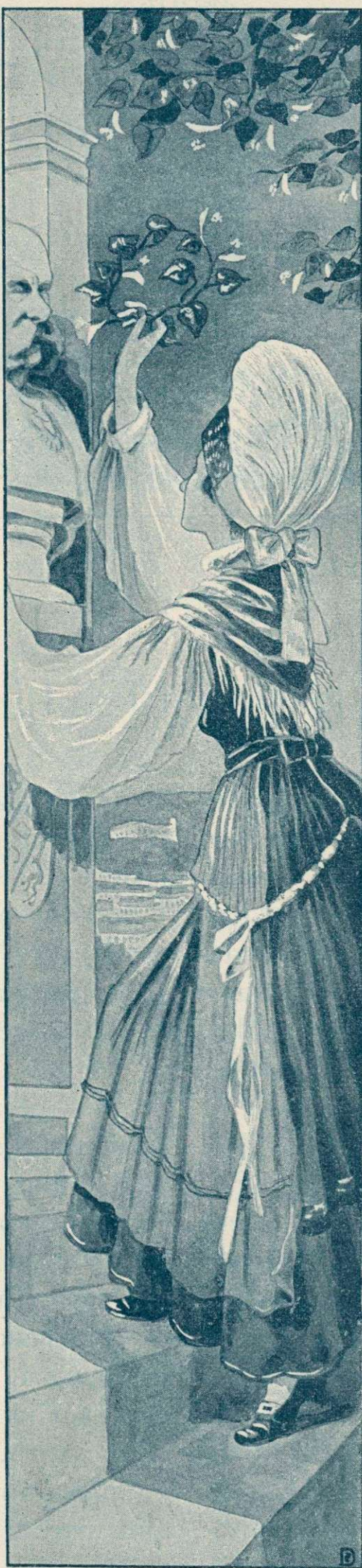
Zlasti slovanski narodi v Avstriji pripoznavajo ob petdesetletnici cesarjevi radi in hvaležno, da jim je naš cesar navzlic največjim zaprekam pripomogel do enakopravnosti z drugimi narodi vsaj v načelu, čeprav se v istini ali v praksi boré z največjimi

težavami za svoje zakonite pravice.

Cesar Franc Jožef se je rodil dne 18. velikega srpana l. 1830.; oče mu je bil nadvojvoda Franc Karol, mati pa Sofija, hči bavarskega kralja Maksa. Imel je prav dobre učitelje, med njimi poznejšega kardinala Rauscherja, in se izuril in izvežbal v vseh vladarskih opravilih, zakaj čeprav ni bil cesarjev sin, vendar je bil zaradi družinskih razmer določen za prihodnjega vladarja.

Cesar Ferdinand, cesarja Franca I. († 1835) prvorojeni sin, je milo vladal Avstrijo do leta 1848. A to leto — pred petdeset leti torej — je po celi Avstriji zavihralo tako, da je cesar odložil žezlo, in tako je je dobil v roke (ker se je Franc Karol odpovedal svoji pravici do nasledstva) komaj 18letni Franc Jožef. Ta velevažni dogodek se je godil v Olomucu, kamor se je bila cesarska rodbina umaknila z Dunaja.

Odtlej pa do danes — koliko težav in brid-

kostij je pretrpel naš cesar! Hudo je bilo že ob začetku vlade, ko je bil na Laškem in na Ogerskem upor in se je v obeh deželah prelivala kri. Hudo je bilo in bridko za njegovo dobro srce, da se je deset let (1859) pozneje ponovila hujša, pa nesrečna vojska na Laškem. In še huje so ga zadele grozne izgube na severu l. 1866.

Jednako hudo mu denejo notranji boji posameznih narodov. Neizogibni so ti boji, zakaj vsak narod hrepeni po svobodi: toda v celoti so ti boji gotovo rane ne telesu naše države.

Bridkosti je užil naš cesar obilo zaradi nesreč v cesarski rodbini. Brata Maksimilijana so ustrelili v Meksiki, nesrečno smrt je storil cesarjev jedini sin Rudolf, in naposled je pred pragom petdesetletnice zapadla smrti še cesarju tako draga cesarica.

Naš cesar je med vladarji res vladar trpin; dolgo življenje mu je dolgo trpljenje. Pa prav tako očitno

je, da je med vladarji tudi najmirnejši in najpotrpežljivejši.

Mož vzvišenega duha in srca je želel videti svoje narode svobodne in srečne. Dal jim je ustavo; v državnih temeljnih postavah (iz l. 1867.) je izrečena za vse narode in tudi za vse posamezne državljane obširna svoboda. Na temeljne postave se opira tudi Slovenec, ko zahteva svojemu jeziku pravice v šolah in v uradih.

Tudi katoliški cerkvi je želel dati, kar je njenega, in katoličanom priskrbeti svobodo vesti. Toda lepo cesarjevo delo (iz l. 1855.) je uničeval sovražni duh časa.

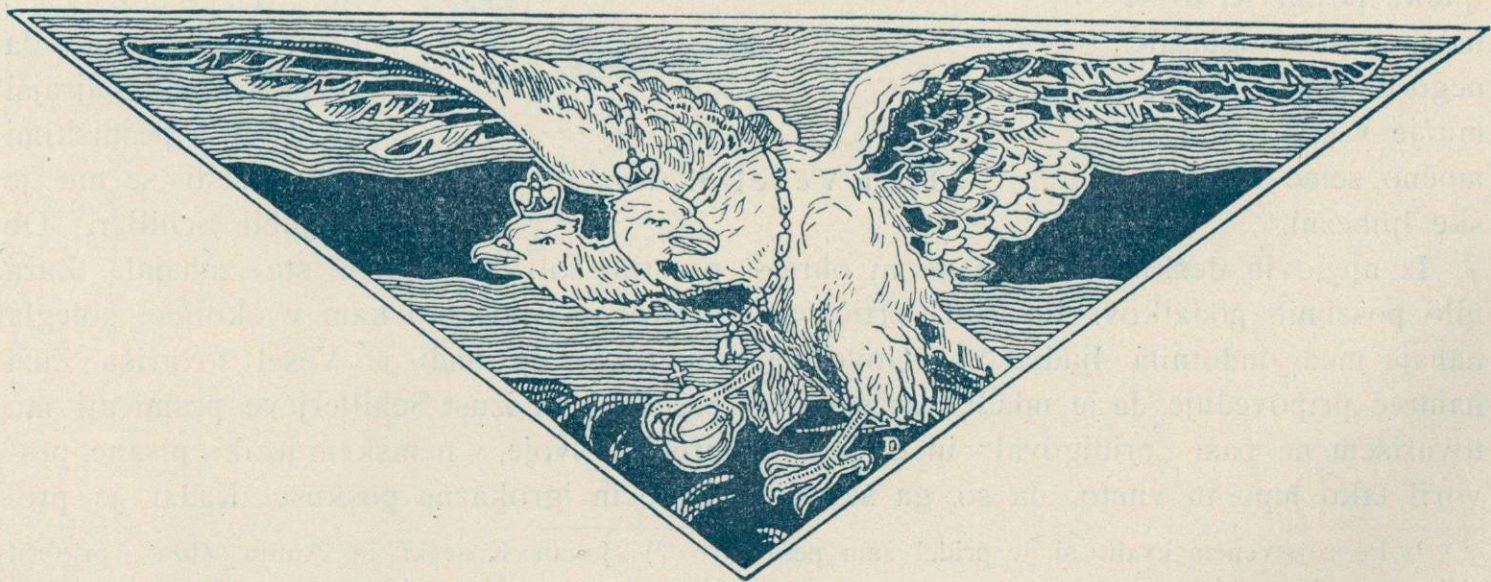
Med raznimi avstrijskimi narodi sme Slovenec ponosno zatrjevati, da nikdar ni onečastil zvestobe do cesarja. Srce mu poka od žalosti, da mora celó zaradi te zvestobe, zaradi avstrijskega domoljubja mnogo trpeti, kakor se godi zlasti v Primorju. Toda cesar je zaščitnik pravice zatirancem: vstrajajmo v zvestobi, vstrajajmo v boju! Kje bo zmaga, to ni dvomno.

Zato pa Slovenija ob cesarskem jubileju ne samo hvaležno in zaupno

stopa pred svojega vladarja, ampak tudi proseče. Polaga mu na glavo venec častni — venec hvaležnosti; z zaupanjem se oklepa njegovega prestola, a tudi s prošnjami obstaja pred njim, da naj nas brani — sam trpin tudi usmiljen do trpinov Slovencev.

Dal Bog, da prinese naš cesarski jubilej notranji mir v Avstriji! Da bi spoznali vsi narodi jedino podlago medsebojnega delovanja: pravico! Kjer imajo razni narodi vladarja svojega kot vsem jednako dobrega očeta, ne bo jeden narod gospodoval, a drugi služil, temveč vsi naj delujejo kot jednakorodni bratje v ljubezni in spoštovanju za prospeh svoj, nikdar ne v škodo drugemu, pa s tem tudi za prospeh skupne domovine — velike Avstrije.

V takem avstrijskem domoljubju kličemo tudi mi ob petdesetletnici cesarju: *Bog pošivi, Bog potolaši, Bog ohrani milega cesarja Franca Jožefa I. do skrajnih mej človeškega življenja, in njegova dela blagoslovi s nebes Vsemogočni!*

Ivan Vesel-Koseski,

slovenski pesnik.

(V spomin stoletnice njegovega rojstva spisal *M. P.*)

I.

Kakor slavni Jurij baron Vega, tako je tudi Koseski rojen v moravški župniji na Kranjskem. Na pobočju lahnega grička sloni vas Spodnje Koseze¹⁾ s svojo hišo božjo, posvečeno sv. Lovrencu. Sredi vasi, obdan z gostim drevjem, stoji preprosti „Bokšetov“ dom, kjer je Ivan Vesel ugledal luč sveta dné 12. kim. leta 1798. Tu ga je tešila in uspa-vala skrbna mati s sladko domačo pesmijo. Po tokavah in ledinah koseških so mu potekala mlada leta. Od svojih rojakov se je navzemal one krepke, odločne govorice, po kateri se odlikujejo Gorenjci. Zanimale so ga domače šege in navade, in omilile se mu ljubke pesmi, ki so se tedaj češče oglašale, nego-li sedaj. Tu se mu je vsejalo v srce močno seme domovinske ljubezni.

Iz njegovih deških let se nam ni ohranilo posebnih podatkov. Le jedna črtica se nahaja med ondotnim ljudstvom. Govorica namreč pripoveduje, da je mladi Ivan svojim tovarišem na paši „pridigoval“ in da je govoril tako lepo in vneto, da so ga še sta-

¹⁾ Po rojstvenem kraju si je pridela sam pesniško ime: Koseski.

rejši ljudje radi poslušali. Neki Kosežan mi je pravil, da je njegova mati še vedela v bližnjem gozdu za velik bukov štor, ki je služil mladostnemu Koseskemu za govorniški oder, s katerega je govoril tovarišem.

Ugodne gmotne razmere in bistri dečkov razum — to je naklonilo roditelja, da sta poslala dečka v ljudsko šolo v Ljubljano.

Na gimnazijo pa je odšel v Celje, kjer mu je šla izpočetka nekam trda; trudil se je namreč premalo za šolo in se pečal z drugimi predmeti. A kmalu se je udal marljivemu učenju in po svoji pridnosti in izredni nadarjenosti postal jeden najodličnejših dijakov. Zanimive so črtice, katere nam podaje o Koseskem kot dijaku sošolec njegov, znani štajerski rodoljub Anton Žuža.¹⁾ Pripoveduje nam, da se je Koseski najrajši ukvarjal s pesniškimi deli, zlasti se mu je priljubil Schiller. Ob

prostih šolskih dnevih sta zahajala Žuža in Koseski pogosto kam v okolico, polegla na travo, in ondi je Vesel tovarišu Žuži predaval na izust Schillerjeve pesmi ali mu prebiral svoje, v nemškem jeziku pisane, pesniške in igrokazne poskuse. Kadar je pre-

¹⁾ „Jovan Koseski in Anton Žuža“, priobčil V. Krmavnar; „Kres“ l. 1885., str. 431—434.

Ivan Vesel-Koseski.

daval kako Schillerjevo delo, pristavil je vselej o tem pesniku pohvalne besede: „Schiller je globok mislec, vzvišen duh in nedosegljiv od drugih pesnikov v svojem neiskanem, samotvornem poznavanju idej.“ Koseski je imel tudi v Celju koncem šolskega leta pri razdeljevanju šolskih daril slavnostni govor, ki je obudil vsestransko pohvalo.

Zadnji dve gimnazijski leti, takozvana modroslovna tečaja, dovršil je Koseski v Ljubljani. Tudi tu mu je bil najljubši opravke in posel poezija; posebno ga je k petju v nemal in vsodbujal njegov profesor zgodovine, Richter, ki je tudi sam skladal pesmi. Tačas se je seznanil z Vodnikom, Čopom in s Prešernom; gotovo ga je občevanje s temi možmi navdušilo za slovenščino in ga naklonilo, da je poskusil pesnikovati v materinem jeziku. Iz tiste dobe se nam je ohranil sonet „Potažva“, ki je sploh prvi sonet v slovenskem slovstvu. Naslov za ta sonet je nasvetoval Vodnik, kar Koseski sam ¹⁾ tako-le pripoveduje: „Ko sem o tem (namreč o sonetu) z Vodnikom govoril, je sedel stari, častitljivi pesnik ravno za pisalno mizo; na to vzame svoje slovarne spise v roke, pové mi več besed za nemški „Trost“, tudi „tolažba“ je imenoval; poslednjič pa mi je vendar „nasvetoval „potažva“; ob tem sem tudi ostal. Zame je to delce (sonet) le zato važno, ker me je z Vodnikom, Čopom i posredno tudi s Prešernom, tedaj s tremi možmi, katere tako visoko spoštujem, pripeljalo v duševno dotiko. Vsi trije že v grobu počivajo in vedó ceniti poslednje besede moje slabe pesmice.“ ²⁾ Zložil je Koseski tačas tudi nekaj nemških pesmij, katere je objavil v tedanjem nemškem časniku. Potem pa je molčal dolgo vrsto let.

¹⁾ Costa, Vodnikov album, 1859; str. 250.

²⁾ Tu je Koseskemu v mislih konec njegovega soneta „Potažva“, ki se glasi:

Ta tužni dol, te bridke časne sanje,
Nevihiti cilj, zaupnem srcu lom,
Ni bitju tem, ni duhu mojmu stanje!

Čez groba noč beseda vedno sveta
Mi kaže tje — mi kaže krasni dom,
Moj stalni dom: veseli dom Očeta!

Po završenih gimnazijskih študijah je odšel v pravoslovje na Dunaj in pozneje v Gradec. L. 1819. je stopil v državno službo, bil nekaj let pri c. kr. oskrbništvu domén na Goriškem, v Tolminu in v Gorici, kjer je služil do l. 1832. Kasneje so ga predstavili v Trst k tedanjemu kameralnemu uradu, pozneje finančnemu ravnateljstvu za Primorsko, kjer je postal finančni svetovalec; v tem činu je bil vsled hude bolezni upokojen l. 1852.

II.

Dolgo časa ni bilo o Koseskem ničesar čuti; zastonj iščemo plodov njegove muze v „Čbelici“, pri kateri so tedaj sodelovali vsi boljši slovenski pesniki. Obili in težavni službeni posli, pa tudi žalostne tedanje slovenske slovstvene razmere so bile pač krive, da je Koseski čisto v nemar pustil pesnikovanje. Res, žalostni so bili tedaj odnošaji slovenskega slovstva. Hvalevredno Kastelčevo podjetje, namreč „Čbelica“, je zaspalo vsled nebrižnosti rojakov, pa tudi pod pritiskom stroge tedanje cenzure, ki je delala preglavice vsakemu slovstvenemu gibanju. Slovenski jezik ni imel nikake veljave; preziral se je v uradih, zaničeval v šoli, odrival iz družabnega življenja. Slovenskega jezika so se sramovali lastni domači sinovi. Kaj čuda, če je v takih okoliščinah pel Prešeren, kako

leže na tleh Slovenstva stebri stari
in kako nam ostaja

le še grob v domači zemlji.

Razumljivo je, kako je mogel v istem času Slomšek svetovati rojakom, naj molčé, ne govore nič, potrpé vse.

Toda skoro so se imele razkaditi megle in se razjasniti nebo nad ubogo Slovenijo. Nastalo je tedaj med narodi veselo narodnostno gibanje, in valovi tega gibanja so po dolgem času dosegli tudi slovenski svet. Povzdignil se je iz srede svojega zaničevanega rodú mož, ki je klical zaspane rojake. Videl je okoli sebe dremajoče rojake svoje. V srce so ga pekle obupne razmere, v katerih je bil slovenski rod. Mislil je, kako bi pomagal Slovencem, kako jih vzbudil k novemu delo-

vanju. In prišel je na pravo, srečno idejo, da Slovincem treba v prvi vrsti domačega glasila, ki bi jih dramilo, budilo, poučevalo in jim dajalo navod, kako naj si pomagajo. Posrečilo se mu je po dolgem prizadevanju in po posebni naklonjenosti blagega, Slovincem tako prijaznega nadvojvode Ivana, dobiti od vlade privoljenje, da sme c. kr. kmetijska družba izdajati slovenski list. Tako so se rodile v našem kulturnem življenju tako pomenljive „Novice“. Znamenit je za Slovence 5. mali srpan 1. 1843., ko je ugleдалa beli dan prva številka „Novic“. Kmalu so postale „Novice“ ognjišče našega narodnega življenja. Okoli dr. Bleiweisa se je zbrala cela vrsta vnetih mož, ki so mu pomagali pri njegovem napornem narodnem delu.

„Novice“ so vzbudile tudi našega Koseskega; potisnile so mu v roke slovensko liro. Skoro se je poleg premišljene, trezne besede Bleiweisove in drugih rodoljubov razlegala iz „Novic“ po vsej Sloveniji mogočna, krepka pesem Koseskega. In kjer ni prodrla beseda Bleiweisova in drugih, tam so izginile megle mlačnosti in nezavednosti pred toplim pomladanskim solncem Koseskega spevov; in kakor težko kladivo so padale njegove krepke, jedrnate pesmi na mrtva srca rojakov in jih mehčale. In zaslul je po Slovenskem Koseski in postal ljubljenec naroda; kjer je prebival Sloven, glasili so se njegovi rodoljubni spevi in s spoštovanjem se je izrekalo ime pesnikovo.

Pa odkod ta nenavadni uspeh, s katerim so prodirale Koseskega pesmi med narod in netile v ljudstvu narodno zavest? Koseski je znal prav za struno prijeti; pel je Slovincem iz srca, radi tega so jim pa tudi njegovi spevi segli v srce.

Z nenavadnim ponosom se je priznaval za Slovence. In s ponosom ter z navdušenjem je razgrinjal v svoji veličastni „Sloveniji“ rojakom minula stoletja naše povestnice, stoletja bojev in viharjev, v katerih

Zadniga zdelo se je, de bila bo ura Slovencea.

A niso uklonile te ljute vihre naših dedov, ker Bile persi slovenske so jez viharnemu roju divjakov.

Pa ne le na bojnem polju se je odlikoval vedno Slovenec, umel je tudi vrlo vihteti uma svetli meč in si je tudi tu pridobil neminljive slave:

Misel se sveti in duh slovenski na zraku Evrope,
V družbi nekdanjih bogov Vega na nebu bleši,
Valvazor, Voglar, Cojz, Koronini in stotine drugih,
Vnukom prihodnjim izgled, Avstrije slava in moč.

In ni ga pesnika pred, ne za Koseskim, ki bi bil tako krasno proslavil vedno, tolikrat tako sijajno izkazano zvestobo naroda našega do svojega vladarja. Nedosežne, večne so njegove besede:

Hrast se omaja in hrib — zvestoba Slovincu ne gane.

Taka vzvišena in mogočna pesem, kakor je bila njegova „Slovenija“, je pač morala ganiti v srce rojake, ki se seveda niso brigali za to, da je pesnik sem in tje posegel preko zgodovinske meje in si v svojem navdušenju marsikaj pesniško izmislil. Verjetno je, da so jo mnogi Slovenci, kakor pripovedujejo, brali s solzami v očeh. Posebno se je pa „Slovenija“ udomačila v šoli, ker je bila po svojem govorniškem vznosu posebno prikladna za predavanje.

Navdušiti je morala njegova „Vojaška“, ki opeva našega vojaka, idočega neustrašeno v boj za naše stare svetinje, v boj

Za pravdo, za dom, za cesarja.

Po levovo se bori slovenski vojak, nikdar mu ne upade pogum, tudi pred mogočnejšim sovražnikom se v boju ne umakne ni za ped:

Nej bo ga ko listja sovražnika broj,
Ko trave po gorah slovenskih;
Srdito razkačen pripelji ga v boj
Sam vojvoda brezdnov peklenskih.
Če trdega snopja skrbi te nasad,
Mlatiče slovenske povabi na mlat.
Radostno vrisnejo,
Krepko pritisnejo,
Udrijo serčno, ne štejejo klad.

In ¹⁾ dvigati so se morale svetega ponosa prsi slovenskemu kmetu, ko je bral visoko pesem kmetiškega stanu, spev „Kdo je mar?“ in videl v tej pesmi proslavljen in poveličan

¹⁾ Koseskega „Vojaški“ je napravil Benjamin Ipavec lep napev, in od tedaj je ta pesem jako priljubljena pevska točka.

kmetiški stan, ki se sicer tako rad zaničuje,
ki pa vzlic vsem oviram

Vse doseže, kar mu drago,
Bodi slavo, bodi blago

in preskrbljuje človeško družbo s hrabrimi
vojaki, podjetnimi kupci, razboritimi uče-
njaki, slavnimi umetniki, pravičnimi sod-
niki in pobožnimi svečeniki. Kako prijetno
je moral zveneti na kmetičeva ušesa konec
pesmi, ko pesnik na vprašanje „Kdo je mar?“
navdušeno zapoje:

Zagrmimo: čast očine,
S'cer slovenski oratar.¹⁾

Na rodovitna tla so morali pasti in vtis-
niti se globoko v srce Slovincem prekrasni,
duhoviti opomini, ki jih poklada Koseski
rojacom na srce v spevu: „Bravcam ‚Novic‘
ob koncu leta 1845.“

Dvignite srčno zaklad slovenskega dlana in uma.
Svetu pokažite lik domače navade in misli.
Biti slovenske krvi, bodi Slovencu ponos!
Kdor zaničuje se sam, podlaga je tujčevi peti.
Jezik očistite peg, opilite gladko mu rujo;
Kar je najetega v njem, dajte sosedu nazaj!
Kinčite ga iz lastne moči, iz lastnega vira!
Jasno ko struna bo pel, zvonu enako donel.
Gani se, komur je mar zahvale poznega vnuka!

V teh opominih in naročilih je pokazal
pesnik na vse potrebe, na vse rane na do-
mačem slovenskem narodnem telesu, a ob
jednem pokazal rojakom pot, po kateri naj
hodijo, da jim skoro zasiže zora boljših dnij.
Vnemal jih je k požrtvovalnemu narodnemu
delu, pa jih tudi skrbno opozarjal, naj gojé
drago materino govorico in se brigajo za
njeno čistoto. Ti opomini imajo trajno ve-
ljavo in se smejo dandanes ponavljati prav
tako, kakor pred pol stoletjem, ko jih je
zapel Koseski. Podobne vsebine je tudi spev:
„Novic bravcam l. 1847.“

Med dogodki l. 1848. je zložil Koseski
vneto pesem: „Naprej, slavenski Jug!“
Krepko pozivlje Koseski jugoslovanske čete

¹⁾ Dr. Bleiweis je poskrbel, da se je Koseskega
„Kdo je mar“ razlegal tudi v prekrasnih napevih,
katere sta leta 1863. napravila izborna slovenska
skladatelj Mašek in Ipavec.

v boj proti upornim Madjarom: maščevati
se treba nad njimi za grozne krivice, ka-
tere je ta narod prizadel različnim slovan-
skim rodovom, Hrvatom, Srbom, Slovakom in
drugim.

V pesmi „Nemškutar“ ostro šiba one
Slovence, ki so uskočili v nemški tabor in
zatajili materin rod in slovensko kri, in
kliče takim odpadnikom:

O tebi sramuje slovenski se dom,
Sramuje se, votli nemškutar.

Velike pesniške vrednosti in prepletena
s krasnimi, vzvišenimi mislimi je Koseskega
„Visoka pesem“, v kateri na široki pod-
lagi pesniški obdeluje Gospodovo molitev.

Dosedaj omenjene pesmi so liričnega zna-
čaja ali pesmi prilagodnice. Razven teh je
zložil tudi lep venec epskih umotvorov, ki
se odlikujejo po mirnem, lahkem jeziku, ži-
vahnem pripovedovanju in lepo ubranih ri-
mah in merah (šestomeri in petomeri). Naj-
lepši njegovi epski umotvori so: „Pohlep
oslepi“, „Začarana puška“, „Legenda“ in „Raj
zgubljen“. Sem spada tudi jedini njegov pro-
zaični spis, namreč zanimiva povest: „V jamo
pade, kdor jo drugemu koplje.“

Mnogo bolj nego v izvornih delih pa se
je Koseski poskušal v prevodih. S pre-
vodi je bogatil slovensko besedišče in se-
znanjal Slovence z umotvori tujih slovstev.
Prevajal je iz sledečih pesnikov: iz Byrona,
Homerja, Manzoniya, Bürgerja, Chamissa,
Goetheja, Körnerja, Schillerja, Uhlanda, Der-
žavina, Lomonosova, Puškina, Zanetija in iz
Paride Zajottija. Najrajši je presajal v do-
mači vrt Schillerjeve pesmi. Posebno so se mu
posrečili prevodi: „Grof Habsburški“, „Pesen
o zvonu“ in „Devica Orleanska“.

Koseski je tudi dejansko posegel v poli-
tično življenje. Načeloval je namreč l. 1848.
„Slavjanskemu zboru“ v Trstu kot starosta
in si pridobil velikih zaslug, da se Trst v
tistih burnih časih ni izneveril avstrijskemu
orlu in potegnul z upornimi Lahi in nezve-
stimi Madjari. Povzdignil je tudi tačas Ko-
seski večkrat svoj svareči in svetujoči glas,
ne samo v pesmih, temveč tudi v nevezani

besedi¹⁾, vzlasti je svaril Slovence pred volitvami v Frankobrod.

III.

Mejnik v Koseskega pesniškem delovanju je l. 1852. Pesmim prve dobe se ne morejo očitati tehnične hibe; zlasti je bil Koseski v šestomerih tako spreten, da ga je v tem oziru občudoval sam prvak dr. Prešeren. Prvi njegovi spevi se odlikujejo po vzvišenem, veličastnem in resnem značaju; ponašajo se z izrednim govorniškim poletom, z živahno domišljijo, z lepimi jedrovitimi mislimi in krepkoubranih, mogočnih besedah. Baš ti prvi rodoljubni spevi njegovi so velepomembni v dobi našega narodnega preporoda; izgrešili niso svojega domoljubnega namena. Ž njimi je navdušil Koseski svoje rojake za narodno delo, budil je ž njimi slovensko zavest; s svojimi pesmimi je pripomogel, da so se „Novice“ toliko omilile ljudstvu, in da se je po njih tako hitro širila slovenska misel in prava narodna prosveta. Kakor je imela „Čbelica“ glavno oporo v Francetu Prešernu, tako je bil v „Novicah“ v prvih letih njihovega obstanka najznamenitejši so-trudnik Ivan Vesel-Koseski, ki je stal kot prvi politični pesnik na čelu svojih rojakov in jih s svojimi vnetimi spevi vodil v boj za pravice slovenske, kakor Tirtej Špartance.

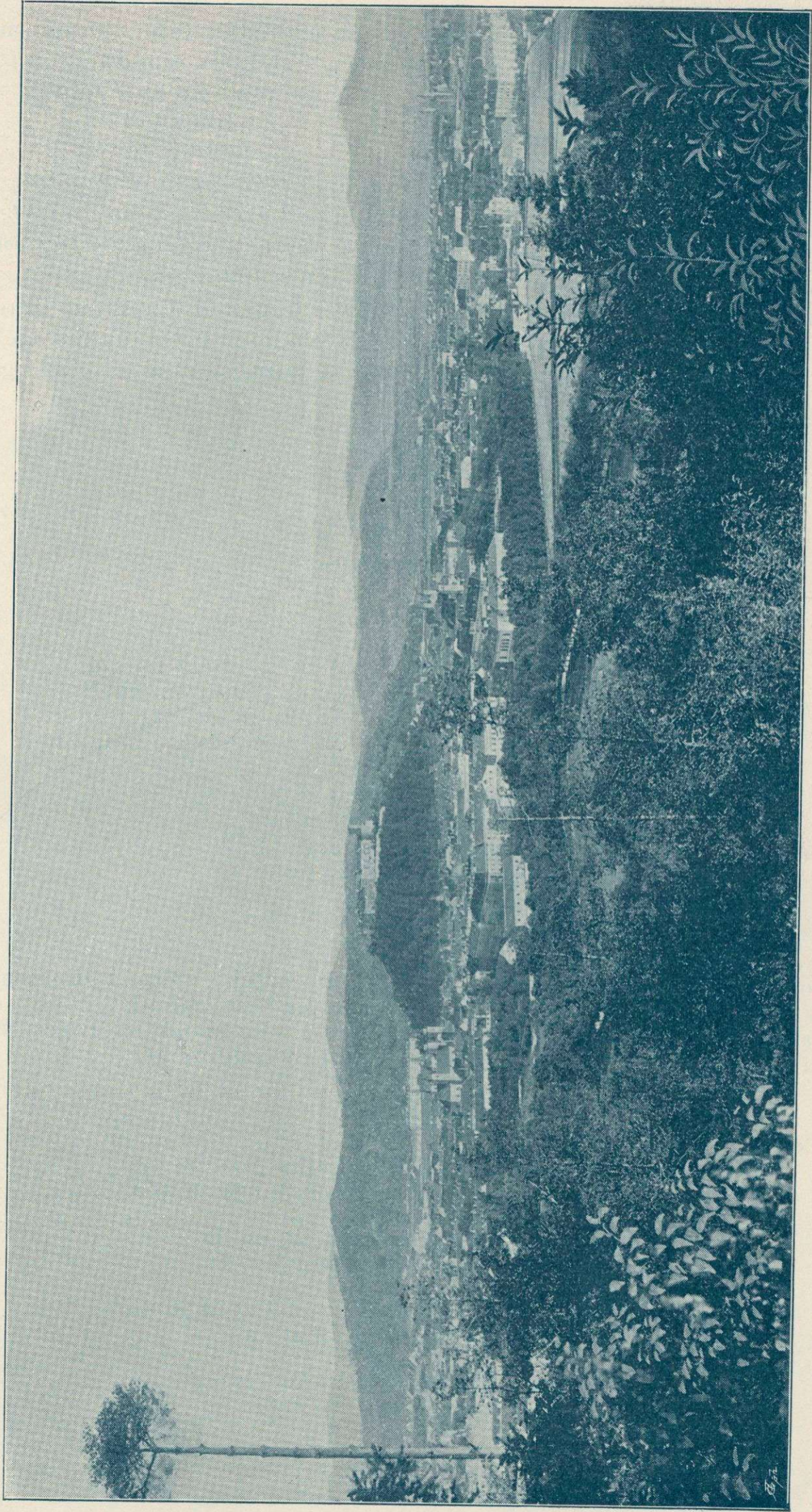
Brez dvoma bi bil pesnik podaril še več pravih cvetk iz vrta svoje poezije. A preprečila je to huda bolezen, ki ga je zadela l. 1852.; ta mu je uničila telesno krepkost, potrla mu duha in mu polomila peruti, katere so ga preje ponašale v višave prave poezije. Ganljivo je, kar nam pripoveduje Anton Žuža²⁾ o svojem obisku pri bolnem prijatelju Koseskem. Nepremično, ves skrčen je ležal na postelji; pri njem je bil strežnik, ki mu je moral pomagati, ako se je hotel le količkaj premakniti. V rokah je imel knjigo preroka Izajije in rekel: „Prijatelj, kako vzvišene misli se nahajajo pri tem pre-

roku!“ Pristavil je, da se čuti v kljub neznošnim bolečinam vendar srečnega, ker zanj skrbi ljubeča žena, ker ima pridno deco in toliko imetja, da mu ni treba biti v skrbi za vsakdanji kruh. Po tej hudi bolezni je sicer okreval, a ni se mu povrnila prejšnja duševna živahnost; in poznejši njegovi pesniški izdelki so pomanjkljivi, brez prave pesniške vrednosti in se niti izdaleka ne dajo primerjati s prejšnjimi pesmivori. Sicer so pa tudi prve njegove pesmi in prevodi tu in tam v slovničnem oziru nedostatni, zaviti v nemškem duhu in namešani z nemškimi in laškimi besedami. Vendar se nam te hibe ne zdé tako velike, ako vpoštevamo, da je bil tedanji slovstveni jezik še malo olikan, in da Koseski ni kakor Prešeren crpal iz žive govornice narodove, živeč osamljen med tujci, temveč se je moral večkrat zateči k nezanesljivim slovniciam in slovarjem.

Huda bolezen je bila, ki je potrla Koseskega telesno in duševno, ki mu je zagrenila stare dni. A ne dovolj! Usojeno mu je bilo, da ga je dohitela tudi nevhaležnost rojakov. Neusmiljeno so ga nekateri obsojali in mu odrekli vsak dar pesništva. Toda bilo je vedno dovolj mož, ki so se krepko potegovali za Koseskega, ki niso pozabili velikega njegovega pomena ob času našega preporoda. Med temi možmi je bil sam dr. Janez Bleiweis, Koseskega najzvestejši prijatelj. V tolažbo mu je tudi bilo, da ga je „Matica Slovenska“ l. 1869. imenovala častnim udom in l. 1870. izdala njegova dela z naslovom: „Razna dela pesniške in igrokazne Jovana Vesela-Koseskiga, finančniga svetovavca. Na svetlo dala in založila Matica Slovenska v Ljubljani. 1870. 690 str.“ Tej zbirki je pridejana tudi pesnikova podoba. V tolažbo in uteho mu je pa tudi bilo v različnih bridkostih, ko je gledal na probujeno Slovenijo, h katere preporodu je sam veliko pripomogel s svojimi mladostnimi spevi. In tako je mirno zaspal dné 26. sušca l. 1884. in šel za svojim prijateljem Bleiweisom, da se združita zvesta prijatelja nad zvezdami. Tržaški Slovenci so mu priredili krasen pogreb v

¹⁾ Primeri njegova sestavka „Moje misli“ (str. 83) i „Potrebne besede“ (str. 88.) v „Novicah“ l. 1848.

²⁾ „Jovan Vesel in A. Žuža“; priobčil V. Krmavnar. „Kres“ l. 1885., str. 433.

Ljubljana.

v znak svojega spoštovanja do znamenitega slovenskega pesnika pa tudi osebnega čislanja do moža, ki je bil v zasebnem življenju ponižen, ljubezniv, pa tudi moški in plemenitega vedenja. Ob grobu mu je ganljivo v slovo govoril mnogoletni prijatelj, pesnik Franc Cegnar.

Letos, dné 14. vel. srpana se je v spomin stoletnice njegovega rojstva obhajala v Spodnjih Kosezah prelepa narodna slavnost, s katero se je odkrila spominska plošča na njega rodnom domu. Ta plošča zaznamuje kraj,

kjer se je narodil narodu slovenskemu pevec buditelj, s sledečim napisom:

*V tej hiši se je rodil
12. kim. l. 1798.
slovenski pesnik*

*Ivan Vesel-Koseski,
umrl v Trstu 26. sušca l. 1884.*

Biti slovenske krvi, bodi Slovencu ponos!

Ob stoletnici rojstva postavili rojaki.

Tako je izkazal Koseskemu narod slovenski, zlasti še njegovi rojaki, svoje spoštovanje in priznanje za njegove zasluge.

Pesmi samotarja.

(Speva Fr. Ks. Meško.)

VI.

Ne plakaj mi! — Življenje naše
Res kratka, lahka igra ni,
In predno človek najde srečo,
Nezgod nešteto pretrpi.

A če te varajo vsi upi,
O, ne obupaj mi nikar!
Varuj samo se, da ti v srci
Ne gasne slednje nade žar.

Iz tega zublja pa ti s časom
Vsplamti visok, gorak plamen —
In mislil boš, da je nesreča
Le kratek, mučen bila — sen . . .

VII.

Kot vstrepetá v jesenski burji
Za listom list na mrzla tla,
Tako je ginil v dnevih težkih
Za upom up ti iz srca . . .

A ne obupaj. — Spet z zelenjem
Drevesa vesna okrasi,
In čas — zdravnik i v tvojem srci
Skeleče rane ozdravi . . .

VIII.

Tiho je na zemljo širno tmina gosta, mrka pala,
Stvarstvo vse in vsa narava je v globokem snu zaspala . . .

Deček in dekletce malo pod kostanjem sta sedela —
Brez besed — le roka v roki lahno jima je drhtela . . .

Ko je drugo jutro solnce vshajalo v vsem svojem krasi,
Kodrolasi deček mali sam samcàt je šel iz vasi.

Tamkaj pa pri oknu majhnem borne zadnje vaške kočé
Tekle bledemu dekletu so po licu solze vroče.

Prvi oblak.

(Spisal Ivo Trošt.)

Draga Vika! Tretji mesec se že nagiblje h koncu, kar ti sporočam teden za tednom le vsakdanjosti, pogrevam same neslanosti, ki se zdé seveda imenitne mladim zaljubljenecem. S tem listom se začne drugače; v njem je rešitev moje obljube: kako sem bila prvič navskriž s svojim soprogom. — Kaj? Danes pravim: s soprogom — navskriž — prvič! Kako naj se izrazim? — Ne s soprogom! On mi je sedaj nekaj drugega; ne navskriž — ne prvič, marveč zadnjič. Tu imaš moj dnevnik; vse je v njem tako napisano, kakor mi je narekalo užaljeno, razburjeno srce; pisano seveda zame. A, da izpolnim prostovoljno obljubo, pisano je tudi zate. Ničesar nečem iztrgati, ničesar ne zamazati s črnilom, ničesar ne razodeti v tem listu. Ljuba moja Vika! Vzemi in beri in sodi, za kako bridko in dragoceno izkušnjo je bogatejša tvoja Netka.

1.

V prvem nadstropju gostilne „pri Petelinu“. — 22. mal. srp. 1897.

Uničeno vse! V tej grozni soparici in tako naglo! Vsa se tresem. Saj ne morem več pisati. — Strani od njega, strani s tega nesrečnega kraja! Toliko sramote! Raje smrt, kakoršnokoli smrt! Sedaj šele vidim: slepa sem bila, stokrat slepa, da me je ujel ta kmetiški doktor. Kaj pomaga njegova profesorska učenost, njegova doktorska čast, ki še z vso novodobno obleko vred ne more zakriti — kmeta. Kaj razume profesor in doktor in kmet, kako se pripravlja in kako lahko se skvari čebulna polivka! Škoda, da mu nisem ž njo pobila butice, ko me je začel dražiti, da sem ga hotela iznenaditi — s pečeno polivko! Pa samo malce, malce — skoro nič ni bila zažgana. Še vse premalo krožnikov, skled in kozic sem pobila; naj nakupi druge, naj si poišče drugo kuharico;

gospodinje druge ne dobi tako brž. Zakaj me je ujezil, zakaj se mi je še smejal v moji sveti, res, sveti jezi, da ne rečem seveda samo: razdraženosti? Vse steklenice z mize sem mu zmetala pod noge, kupice ob zid, vino ob tla. To je gledala naša Tončka in se čudila, češ: nikdar nisem mislila, da zna naša gospa tako gospodinjiti in svojega moža tako spraviti pod noge. Ha, ha! Vina se mu je škoda zdelo, seveda; kako se je cedila po tleh sladka kapljica! Vino ima rad, seveda, žene ne bo več rad imel, ker je ne bo. Seveda! In to je najlepše! — Ti duša ti, neumna, surova, kmetiška! Kako ročno me je objel čez pas, peljal h kuhinjskim vratom in postavil čez prag, pa zaklenil za menoj! Še govoril ni mnogo: „Na! Za nekaj časa bo drugače!“ je rekel, nič več. — Vem, vem, da bo drugače. O, ta sramota! — Čakaj, Slavko! Poslej bo res drugače. Nasitil si se s kosilom, ne dvomim, saj jaz ga nisem pokusila. Dober tek! Ali té ne zabiš, dokler boš doktor in profesor. — Meni ni več mari kosilo, nista mi več mari ne ti, ne tvoja kuhinja. — Sedaj vem, da je že od izpitov med prijatelji. Treba pogledati na stanovanje, popraviti svoje reči, pa naravnost k mami domov od tega suroveža. Rajša doma lačna in zaničevana, nego da bi me ta kmetiški doktor sramotil in suval skozi duri. Najprej brzojavim, potem še pismeno naznanim grozno nesrečo. Jutri že vzamem od tukaj svoje stvari, in ž njimi pojdem seveda tudi jaz; njemu ne pustim niti črke. Strani, le strani od tod!

2.

Zjutraj, 25. mal. srp.

Jaz revica se nisem zavedla doslej, kakemu čudaku sem se udala. Že to, kako mi je razkril svojo naklonjenost, moralo bi mi oluščiti mreno z očij. Mrzlo je prihajal v

našo hišo, hladno, kakor da je že naprej preračunal dan in uro, ko me popelje pred oltar, je občeval z menoj, hladno se je vèdel do vsakogar in kazal najrajši svojo črno brado, kamor sem se i jaz ujela, o — da bi se ne bila nikdar! Seveda, moja mama s tisto malo penzijo in z nami tremi hčerkami po sodnem svetniku je bila vesela do skrajnosti rednih pohodov, vesela, seveda, tudi jaz. — Nisem se dolgočasila, dasi mi je bil ljubši — joj, pa koliko! — sosed trgovec, živahen in mlad, zal in vesel — moj skrivni zaročenec. Toda kakšna primera! Ta profesor, doktor, učen in hladan, a oni zadolžen, ljubezniv in boječ! — Pa kdo bi si grenil te trenutke! — Kmet, on je kmet, to trdim in bom trdila. Njegovim očem so se umaknile moje oči v — njegovo brado. To je bilo! Seveda sem se ga branila. Tisti večer, ko sem mu posvetila na ulico (sestra je pa menda ostala nalašč zadaj, ali so ji naročili mati) sem vedela, da bo tako. On je rekel, kakor da je že vse zmenjeno: „Sem nakupil, gospica, kakor ste se izvolili izraziti, vse, kar vam ugaja za opravo stanovanja; kdaj, prosim, želite, da napravimo poroko?“ O, zakaj nisem odgovorila: Nikoli! — Pa sem vedela, da me bo vprašal, in sirota, vesela lastne nesreče, sem mu pritrčila vse, vse. Toda tudi najmodrejši človek ima vedno jedno izkušnjo premalo. Ali se tako snubi izobrazena hčerka spoštovanega sodnega svetnika, deklica, dovršivša z vso odliko višjo dekliško šolo, deklica, ki se je vadila kuhe z nado, da bo ž njo lajšala telesne težave mlademu trgovcu — celega pol leta — med drugim se vadila tudi v pripravljanju polivk, kakor citronove, čebulne, hrenove, česnove, kafrne, sardelne, drobnjakove in drugačnih — le-gijon! In vse to v slovečem hotelu „Evropa“, kamor je redno zahajal moj mladi trgovec, pa tudi gospodje z bridko sabljo in svetlimi uniformami; saj Netka Medičeva ni bila grda, to lahko rečem. Zato pa sem se spozabila, in moja mati so se spozabili, obljubivši me takemu — neizobražencu, ko se je nezvestemu mojemu prejšnjemu zaročencu zazdelo, da bi bilo zanj ugodneje, seveda, ko bi mu

prihodnja ženka prinesla v hišo namestu lepega obrazka in zvestega srca — pol ducata tisočakov več. Tako se menda po trgovski, prozajiški praksi zravna lepota, bogastvo in zvestoba, seveda. S takimi nazori se nisem in se ne bom strinjala nikoli. Življenje brez poezije — br! — to ni življenje! In v desetih dneh potem, ko je moj kramarski, skrivni zaročenec založil svoje srce s tisočaki, sem bila v vsi javnosti nevesta prof. dr. Slavka Ržena. — Tudi sem mislila, da ga celó ljubim, da bom imela ž njim nebesa; prav zato so mi ga zavidale tovarišice z mnogimi tisočaki, med njimi Vika, trdeča, da bo najin zakon pravcat golobji roman, v istini pa je — hudičev roman, ki je sedaj — le končan s silo, seveda.

Čudim se, da ni od doma ne pismenega, ne brzojavnega odgovora. Vse je že pripravljeno! Delala sem neutrudoma malone vso noč: obleko sem stlačila v oba popotna kovčega, perilo v veliko torbo, klobuke po škatljah; pisma njegova sem sežgala na luči, in zlatnino — njegove darove — pa še ne vem, bi-li pustila ali vzela s seboj. Nekaj sem pač zaslužila poleg tega pusteža, seveda, no, pa se že premislim. — Šele proti jutru sem se naslonila na okno in nekoliko zamižala. — On je večerjal „pri Petelinu“; škoda, da nisem tudi jaz tam naročila; vsaj bi mu bila pokazala, da se ga ne bojim, da ga preziram, zaničujem, sovražim. Sinoči je — gotovo dobršno vinski — pozno pripihal domov, veselo drobeč: Ura bije dve pa tri —. Pozneje tudi ni spal; slišala sem ga skoro vso noč v sobi, od koder se je širil celó do mene dim cigaret. Davi si je zgodaj skuhal kavo v samovar, pozval Tončko, da mu je pripravila sladkor, pa je odšel prav tiho. O, gotovo se že kesa! Kaj šele bo? — Popoldne: Slavko! — Ne porečem ti niti z Bogom. Ne boj se!

Toda kaj? Nekaj mi pravi, da sem tudi jaz malo kriva, da sem nagla in trmoglava. Ej — če tudi, pa sem žena, sem gospa, in on mora slušati, on udati se. Ali misli, da mu bom samo za deklo, za kuharico? Moti se . . . Moti se . . .

3.

Zvečer isti dan.

Prav nestrpno že čakam glasú od doma. Kaj se je moralo zgoditi? — Da bi že ne bila z mesecem tako na koncu, bi se odpe-ljala z ostalimi novci, a nimam toliko. In pa ž njegovim denarjem, ne, ne! Za moje zavarovalne knjižice ga bom tožila, samo da bom zopet pri mami. Bo že videl, kdo je Netka Medičeva! Danes ga ni bilo niti kosit; pa kako dobro kosilo sem naročila Tončki, seveda le zanj; jaz ne uživem ničesar več pri tem neotesancu. — Kako prazno, pusto je tukaj! Zakaj ni nikogar po-me? — Če ne bo nič do jutri, se moram kam obrniti po novce, a kam? Bomo videli. — Čemu se neki Tončka drži tako veselo? Kadar se obrne v stran, se smeje. Čakaj, raz-posajenka! Še nocoj ti povem, kaj te čaka — brez mene.

4.

Popoldne 26. mal. srp.

Križ vrh križa! Pismo, da, pismo od mame je prinesla Tončka in se zopet smeh-ljaje vrnila v kuhinjo. O, če bi vedela, kaj je prinesla zame in zase: ona pojde iskat druge službe, jaz pa gotove — nagle smrti. Mama pišejo: „Potrpi, potrpi! Sestri se ti smejeta in pravita: saj je hotela že v visoki šoli povsod premagati s svojo trmo. In, ko je namerjala svoje odličnosti razkazovati celó kot novovstopivša redovnica med redovni-cami, so ji prošnjo zavrnilo, spoznavši njeno trmo. Kaj hočeš doma? Za Mimi bom komaj še zmogla ženitno opravo, ako mi vsaj ne-koliko pomore tvoj Slavko, potem bodeva pa s Fani stradali — ne vem doklej. Po-trpi, pravim! Potrpljenje prebije“ . . . brr! tega ne maram prepisovati seveda, ker ni vredno. O, smrt, pridi, pridi! Sladka smrt, objemi me z mrzlimi rokami, vzemi me, steri! Kako težko te čakam!

5.

Zvečer, 27. mal. srp. 1897.

Zopet je minul jeden dan, kakoršnega ne bi privoščila najhujšemu sovražniku — le

njemu seveda, samo njemu. Upam, da jih meni ne mine mnogo več takih. Čitala sem, da umre človek za gladom v štirih ali petih dneh, ako ne užije prav ničesar. Danes je že drugi dan — —. Da, tako strašno, a tudi junaško smrt sem si izvolila; svet se bo čudil, in Slavka bo sram, dasi kaže sedaj, kakor bi mu bila ona žalitev toliko mari kot lanski sneg. Čakaj malo! — Sinoči je zopet ostal zunaj brez večerje in prikolo-vratil domov pozno glasno prepevaje: Luna sije, kladivo bije vse te loške purgarje . . . O, kako me draži! Toda le naj! Njegovo dosedanje samovanje lepo kaže, da bo kmalu: pijanec. Zame se ne zmeni, niti dek-le Tončke ne vpraša, kje sem, kaj delam, če res na-merjam umreti njemu v sramoto. Ta čudak! Danes zjutraj je pripravila Tončka kavo obema; on jo je popil brez znamenja skvarje-nega želodca ali razburjenih živcev; jaz je pa nisem in je ne bom nikdar več. Tončka mi jo je prinesla v sobo, Tončka jo je nesla iz sobe ter se ž njo gotovo smehljaje po-gostila, misleča: Bog ve, o čem živi naša gospa; tako je blede, upadla, mrtvaška . . . A vse presega njegova drznost danes opoldne.

Vrnil se je iz šole — gotovo, da bi me še huje ujezil, nenavadno — še nekoliko pred poldnem. Videč pripravljeno na mizi tudi zame — ha, ha! — se je pošalil s Tončko, češ: kaj bo dobrega za kosilo, ter pristavil v svoji kmetiški hudomušnosti — prav dobro sem slišala: — morda tudi pe-čena polivka . . . brr! — Dekla se mu je nasmejala tako zaupno — videla sem skozi ključavnico —, da sem ji brala kar iz očij: Kako nesrečna je vaša gospa, ki strada za-stran tiste polivke! Pa rekla ni ničesar, in tudi on ni črhnil o meni niti besedice do obeda. Tedaj se mu je zmračilo čelo, seveda, a mene je nasitila njegova jeza za nekaj ur. Revež, doktorček, kako si majhen, malen-kosten!

„Pojdite, Tončka, in recite gospej, da čakam, da bo kosilo mrzlo, če ne pride!“

Zastonj!

„Recite, Tončka, da jo prosim, naj se ne kuja kakor razvajena deca. Mene je že sram:

kosilo je za oba, kisljih obrazov pa za vse preveč.“

Zastonj! Gospod doktor in profesor, ne boš me videl.

O, to je bila osveta, ko sem stala pri durih in se naslajala ž njegovo jezo!

„Povejte, Tončka, da bom poslej začel vso stvar drugače; gospa se bo še kesala; jaz nečem biti neotesan, robat, surov, kakor bi bil za potrebo —.“

— in brez potrebe, kmet, in brez poboljšanja. Ha, ha! Nekaj je zagodrnjal, videč, da me ni iz sobe, vzel senčnik ter šel od kosila, katerega ni okusil. Vidim, da je že začel plesati kakor medved, ko so mu zakurili pod nogami. Dober tek! Ako bi se ne bila tako trdno odločila umreti, bi rada živela, da bi ga le jezila.

In moja mama! Kako me jezi ta list: „Ali sta se že pobotala? Je-li že vse zagrnjeno s plaščem mirú in sprave? Upam. Veš, take stvari se dogajajo med iskreno ljubečimi se zakonci največkrat; a potrpljenje, izhajajoče iz ljubezni, ki ne vsplamti kakor slepa strast ter ne ugasne kakor snop slame — potrpljenje, pravim, doseže vse, premaga vse. In če ne boš s potrpljenjem premagala Slavka ti, pravim, premaga on tebe. Ondaj pa, moja ljuba Netka, boš občutila tisto svetlo, toplo solnce, ki ljubko greje srca po resnični spravi. O, kako je lepo tisto solnce, in jaz ti ga privoščim, moja ljuba Netka, privoščim, pravim, za najdaljši dan tvojega življenja. Tista mehka gospa Medičeva pa tudi nisem, kakor misliš; to sčasoma že spoznaš tudi sama.“

O, spoznam, mamica, spoznavam že, to je res, a tudi ti in vsi spoznate — prepozno. Tudi v mojih žilah je nekaj očetove navdušenosti in odločnosti, ki mu je pomagla k boljšemu kruhu: „Gospod predsednik“, mu je rekel papa, to je vredno spomina, „iz dolgov ne morem, otrok imam polovico preveč, in jesti moramo vsak dan: povišajte me, kakor sem prosil, ali se ponižam sam — s samokresom v zemljo.“ — Predsednik se je zbal, moj papa je dobil boljšo službo. — Tako hočem izkusiti in, seveda, dognati tudi jaz.

6.

Zjutraj 28. mal. srp.

Pridi, smrt, le pridi!

Roka se mi trese, mraz in vročina me prehajata, ko to pišem.

Menila sem, da ga ukanim, če si velim nositi jed v sobo in skrivoma zopet iz sobe. Tončka, ta nagajivka, mi je sinoči povedala s smehljajočim licem, da tudi on dohaja domov redno, naroča jed v sobo in jo pošilja zopet iz sobe. Morda je obupal in sklenil umreti. Kdo ve? A, da bi jaz šla s sveta za gladom kakor on, o ne! Rekli bi: rada sta se imela seveda; pa tega ne maram, za nič ne maram. — Naj umre on, če hoče vsled stradanja, ali naj posnema slovečega Succija: jaz nobenemu ne zavidam slave. Jaz se moram premisliti in izvoliti seveda drugačno, a vse-kako naglo in originalno smrt. — O, kakšne težave! Čutim, da se onesvestim! Kar črn svet vidim okolu sebe . . . in kdaj bo še konec? Danes je mojega gladovanja komaj tretji dan, in navzlic vsi notranji onemoglosti čutim, da oni, ki so trdili, da umre človek za lakoto v petih dneh, tega niso izkusili sami. Jaz pa tudi nečem in nečem. Tončka, Tončka! — Ali ta otrok se mi bo zopet smejal in ponujal juhe. Naj ponuja!

7.

Zvečer isti dan.

Samo okusila sem nekoliko krepila, pa čutim doslej neznano gorkoto in ugodnost po vsem životu, novo prijetnost, novo moč življenja, in še vedno glad. Človeško telo ima prav živalske potrebe; duh je, ki ga povzdiguje, volja ga odlikuje, in dosledna odločnost mu daje krono stvarstva. Tako mislim jaz, dasi nisem nikoli rada gojila modroslovja ali kar bi bilo osobito v takem položaju, seveda, kakor sem jaz, prav smešno. Ali dosledno, kakor sem sklenila, gotovo se mu hočem spraviti s poti, da ga bo sram. Že dolgo ugibljem: kako? in še sedaj nisem uganila, ker me je predramila Tončka — s tistim smehljajem — ponujaje mi večerjo in pripoveduje novico, da je tudi on vzel nocoj

nekaj juhe in par kapelj vina. — Hm! — Prav kakor jaz — čudno! — Naj dela, kar hoče. Tako dolgo se moram še hraniti, da izmislim pravi način smrti. — Žvepljenke! — Tam-le so na mizi! — Žerjavica! — Kaj bi rekla Tončka? — Okno za na cesto! Brrr . . . divjaška smrt! Do jutri že izberem kaj pametnega; ako ne, iz mesta k mostu, pa v reko. In vse to se mora zgoditi prav na tihem, da ne bo slutil ničesar. Ne pustim mu niti črke v slovo, da spozna, kako ga preziram. Naj le strada, dedec, če hoče še tristo let po moji smrti. Jutri, jutri!

8.

Dostavek poznejšega datuma.

Prav zabila sem na svoj dnevnik, nekdanjo jedino uteho, kjer sem brezupno tožila svojo nesrečo, mu zaupala svoja čustva. Kako naj končam začeto delo nesrečnega razpora? Jezi me, čemu sem se ga lotila. Kar zagnala bi svinčnik in dnevnik skozi okno, ko bi bilo možno s tem odpoditi tudi neprijetne spomine. Toda, kar sem že začela, pravijo seveda, da je moja navada, moram tudi končati; pa bodi še ta spis — dete moje trmoglavosti, zadnje dete, saj umeva prof. dr. Slavko Ržen to mojo bolezen po svoje in jo tudi zdravi po svoje. Uspehov ni treba omenjati.

Tisto jutro po prečuti zadnji noči v Slavkovem stanovanju, ko sem zaužila zajutrek — kdo bi se lačen odpravljal na zadnjo pot? — sem se namenila kakor običajno v cerkev, na sprehod, v večnost . . . Tudi Slavko je pozajutrkoval — sem slišala — ter se odpravljaj, kar sicer ni bila navada o prostih dneh — na sprehod. Spoznala sem, da je to njegova muha, in rekla Tončki v kuhinji:

„Samo nekoliko pojdem na zrak!“

„Tudi jaz, Tončka. Ali so črevlji?“ je bila njegova prijava naravnost iz sobe. Name je delovala kakor najhujši Kneippov poliv: Ali misli resno, ali se norčuje?

„Sem se premislila, ne pojdem.“

„Pa še jaz ne pojdem.“

V meni je vrelo, ker me je oponašal ta — — ?“

„Ali se ti meša?“

„Ali se ti meša? Kaj je to?“

„Kaj je to, no? Pusti me na miru!“

„Pusti me na miru.“

„To ne neha do sodnjega dné.“

„Seveda ne neha“ je odvrnil, in opazila sem, da se je nasmehnil, a ne zlobno, marveč pomilovalno, dobrohotno, kakor oče otroku, spoznavšemu dovršeno budalost. Očitno mi je bilo, da mi želi prav, in spomin na pobite lonce ter potrupano drugo posodo mi je bil zopern; udala se pa nisem.

„Zakaj me ne pustiš v mesto?“

„Kdo ti brani?“

„Ti, ker hočeš z mano.“

„Kdo je rekel to?“

„Ti sam!“

„Prosim lepo: če hočem jaz iz hiše, grem lahko, kamor hočem.“

„Tudi jaz, kamor hočem.“

„To je zopet stara pesem, samo da si jo sedaj začela ti, ne jaz.“

„Stara pesem in nova pesem, ki bo pa kmalu na koncu.“

„Da, če hočeš, jo nadaljujem jaz: stara in vedno nova pesem, kakor o nesrečni ljubezni.“

„In izgubljeni moji sreči.“

„In užaljeni trmi.“

„In tvoji neotesanosti.“

Toliko kot nič je manjkalo, da mu nisem rekla: kmet, pa je prenašlo nadaljeval prvo — žal — vijolino:

„In o pobitih kozicah, steklenicah, kupicah in — o pečeni polivki.“

Kakor bi me stresla električna iskra, je vse vskipelo v meni. Najrajša bi mu bila skočila v lase in izpraskala oči, ne! Slavko ima še lepe oči, teh ne! Te oči so me gledale tako pomilovalno, proseče in ljubeznivo, hkrati pa tako samozavestno, da sem nehoté čitala v njih: Dete moje, k meni, le k meni! Tu ti je uteha in mir. Jaz sem zmagalec, tvoj zmagalec, da še zmerom tvoj —. Vedno ljubezniveje se je nasmehoval, in oči so bile vedno lepše, seveda one modre oči.

Vendar se nisem hotela udati, vsaj naravnost ne, a v svesti si svoje krivde, sem poskusila še — zadnjo bitko.

„Pa si se hotel ugonobiti zastran take pobijalke, razbojnice, skaza-kuharice . . . ?“

„Kdaj ?“

„Te dni s sestradanjem — brez zamere.“
On me je zavrnil tiho:

„Hm, hm! Vse vem: to se je namerjalo — pri sosedovih; ni res, Tončka?“ Dekla, seveda, je prikimala zopet s tistim nasmehom, a Slavko je nadaljeval glasno, dobrodušno: „Nekoliko sem bolehal na želodcu vsled dolgih sej pri izpitih, to je res; tudi med prijatelji sem se kratkočasil zvečer ‚pri Petelinu‘, ker nisem imel doma nikogar razven prostovoljne Succijeve naslednice, o kateri sem vedel, da jo ozdravi glad — brez zamere.“

Sram me je bilo in le navidezno sem trdila, da ni res, poslala Tončko na trg ter začela s pripravljanjem kosila in nalašč — tudi čebulne polivke, katera se mi je pa danes izvrstno sponesla.

Slavko je gledal mene in polivko ter se mi smejal brez vsakega oponašanja, zato sem ga vprašala:

„Zakaj si me pahnil skozi vrata, grdoba ?“

„Da mi nisi pobila vse kuhinjske posode; sem še suplent.“

„Pa to je grdo.“

„Seveda ni lepo; a kadar bo posoda zopet cela, te lahko pripeljem slavnostno zopet nazaj in zaklenem vrata — zunaj.“

Kaj sem hotela reči na to. Smejala sem se in jezila, seveda.

„Zakaj si me pa zjutraj oponašal ?“

„Hm, hm! Veš, dušica, to je tako: ker ni šlo z grda, sem skusil z lepa; nekaj gotovo pomaga.“

„Vidim, da si filozof tudi v praksi.“ Pogledala sem mu v oči in v brado.

Pogladil si je tisto lepo, črno brado in mi zapretil s prstom odhajaje v sobo:

„Tako, tako!“

Opoldne je bil pri obedu zopet stari red in nekdanja prijaznost, a meni stokrat lepša. Tisto zlato solnce . . .

„Ti“, mi je rekel, „Tončka je imela te dni mnogo opravila s teboj; treba, da ji kaj navržeš.“

„Sem ji že dala — krono.“

„Mhm, dobro!“ Ko je prinesla Tončka drugo jed, ji je podaril tudi — krono, ta nagajivec, in me pogledal pomenljivo.

Zopet sem molčala, zakaj popolnoma me je imel v oblasti.

Moja mati je pametna žena: vedela je naprej, kje bo dobro njeni Netki; jaz pa upam še lepših dnij. Veselim se časa, ko bo Slavko v zadregi in zardel stopil k moji mamici ter jo povabil na botrinjo.

To sem morala še dodati dnevniku, četudi mi ni vse v čast, pa mi je v veselje.

Ivanu Veselu Koseskemu.

Sloveč ni bil in slavljen ne,
Pač skoro bil pozabljen je,
Dasi zaslužil častnih dik
In venca je iz lavorik.

Kar storil je za narod svoj,
Med nami še ima obstoj.
Zakaj pa strt bil nanj spomin,
Ko bil je Slave vreden sin ?

To je usoda naših mož,
Da trnja jim sadé, ne rož,
In da pozabijo ob noč,
Kaj rodu bili so nekoč!

Posavska.

Iz našega kota.

(Povest. — Napisal *Podgoričan.*)

(Dalje.)

IX.

Po ustanovitvi posojilnice so ljudje v našem kotu kmalu spoznali silno moč druženja in ljudske vzajemnosti. Odpirale so se jim oči, in kmalu so razločevali prijatelje od neprijateljev. Kmet, ta sebični kmet, ki prej ni nič maral, ako sosed pogine, da se le njemu godi bolje, ki ni zaupal nikomur razven tistemu, kogar se je bal in mu je moral zaupati, spoznaval je vedno bolj, da je drug drugemu potreben, da ne sme vsakateri delati le zase, ampak tudi za druge; možje so se zavedali, da so poštenjaki, četudi so revni; kmetje, revni in trdni, so se zbirali v tesne, nepremagljive vrste, da združeni zdobé okove, ki so jih ovirali na poti do zmage. Sedaj jim je bilo pač jasno, da pade drug za drugim, ako niso združeni, da se le združeni ohranijo. Združilo jih ni sovražstvo, združila jih je sila.

Ko človek vidi uspehe pri svojem podjetju, rodé se mu v glavi novi načrti, kako bi si to podjetje izboljšal, kako bi si še lože pomagal. Naši ljudje, ki so šele sedaj prav spoznali korist in moč posojilnice, silo ljudskega združevanja, dovzetni so bili že bolj za druge ideje, katere so Koren in prijatelji vrgli med nje. Uspehi posojilnice so jim dajali pogum, pomen in namen zadružne zveze tolmačili so jim Koren in drugi, da se je naposled ljudem vendar zjasnilo, kaj je kmetijska zadruga za prebivalce vsega kota.

Ustanovni shod kmetijske zadruge je bil prav sijajen. Množica kmetov je pridrla iz vsega kota, da naznani svoj pristop k zadruzi. Ker se je že poprej po vaseh vsestransko pojasnjevalo o zadruzi, razumeli so kmetje lahko temeljna načela zadruge, o kateri jim je govoril govornik. Navdušeni so pritrdili zadružni ideji in podpisovali pristopnice.

„Dom in svet“ 1898, štev. 23.

„Bodite trdni kakor je skalovje naših gorá, nepremakljivi, kakor so gore same! Vaše poštenje naj sveti kakor solčna luč nad vami! Bodite pridni kakor vaše bučele in previdni kakor izkušeni starci! Tako oboroženi dosežete ono, po čemer toli hrepenite in česar bodete vredni: gospodarske samostalnosti in gmotne trdnosti! Božji blagoslov naj spremlja vaša dejanja, katera naj vodijo vselej najčistejši nameni; pomoč zatirancem po krščanski ljubezni in pravičnosti!“

S temi besedami je končal govornik ter izzval viharno odobravanje kmetov, katerim so razigravala srca vesele nade, da tudi njim morda kdaj pride doba boljša od sedanje, ko bodo imeli za svoj obili trud tudi kaj spraviti.

Zadovoljni so se razhajali kmetje, raznašajoč blagodejne upe po vaseh in seliščih, do zadnje hiše . . .

Na Štempiharjevini kajpada niso bili veseli teh pojavov ljudskega združevanja, zakaj čutili so, da čim bolj se ljudstvo združuje, tem bolj bodo osamljeni oni, kateri živé od ljudstva. Taka osamljenost pa Štempiharju nikakor ni bila všeč, ker je vedel, da pomeni propad njegove slave in veličine.

S trdom je bil napeljal Štempihar do sebe studenec dohodkov, po katerem je pritekalo v njegov žep denar vsega kota ter množil njegovo moč in veljavo. Toda sedaj so vsi ti studenci presihali. V duhu je videl dobo, ko ne bo on nič več, kakor so njegovi kmetiški sosede. Tega pa ponosni Štempihar ne bi mogel prenašati, temu se je upirala vsa njegova narava. Da bi on ne bil več kot so drugi? Sramotno!

Štempihar je jezno pihal tisti dan, ko se je ustanavljala zadruga. Vpil je nad hlapci, ko mu je kateri prišel pred oči, ošteval dekletke, otroke, ženo, — jezil se je na ves svet.

Ves kot je plesal dotlej po njegovi želji, sukal se po njegovi volji, in ná! sedaj se godi vse brez njega in suče morda hoté ali nehoté celó proti njemu.

Sukati se je pa začelo tudi doma, v domači hiši drugače in celó proti njegovi volji.

Tista njegova misel, naj bi ostale hčere lepo doma, da se premoženje ne uniči, ni se hotela uresničiti. Ženske niso imele tiste pameti kakor on. Imel ni miru ne po dnevu, ne po noči. Po dnevu se je prepiral z ženo in hčerami, po noči je bil brez spanja ter nevoščljivo opazoval ženo, ki je sladko spala; oglašala se mu je čestokrat vest in mu vzbujala spomine na dneve davno minule ter mu je predočevala njegova dela. Zdelo se mu je, da mu preti duh rajnega soseda Kadunjca ter ga kliče na maščevanje za njegovo postopanje. Spominjal se je bednega Samotarja. Mučili so ga duhovi ubožanib rodbin in mu kričali, napovedovali osveto.

Nihče ne bi bil mogel zavidati sicer bogatega Štempiharja, kdor bi bil poznal njegove duševne boje in muke.

Gostilna na kolodvoru nikakor ni hotela stalno cvesti tako, kakor se je nadejal, pač pa je vscvetla hčerka Agata, kakor razcvete pozna jesenska vrtnica, katero goji skrbni vrtnar posebno dobro in ljubeznivo, ker ga spominja prijetne pomladi. Dela Agata ni imela. Stara dekla je opravila vse, kar je bilo treba. In tako je bilo Agati dolg čas. Med redkimi gosti ni bilo nikogar, ki bi se bil posebno zanimal za njo. Tudi Petičar ni imel veselja, da bi še kdaj ljubeznivo občeval ž njo. Agata si je pa želela družbe, ker ni prijetno, če je človek sam.

In našla jo je.

Na kolodvoru sosedje gostilničarji niso imeli baš mnogo dela. Prazno je bilo povsod. Sosedje so se dolgočasili, postopali okrog hiš, postajali na pragih in premišljevali marsikaj, zlasti kako bi bilo lahko, ako bi tega in onega ne bilo.

Kadar je pa človeku dolg čas, domisli si marsičesa.

Glupčev sin in Štempiharjeva hči, ki sta se večkrat gledala s praga na prag, z okna

v okno, mislila sta si: Zakaj bi se tudi midva sovražila, ker se sovražijo najini stariši. Zelena nevoščljivost je velik greh, veliko zlo, ki greni ljudem življenje na svetu in jih zori za pekel.

V njunih srcih je ginilo sovraštvo. Agata ni bila več nevoljna na Glupčeve goste, in Glupec ji je tudi privoščil, ako se je kdo ustavil pri Agati.

Ko je polagoma izginilo sovraštvo in minula nevoščljivost, izcimila se je v mladih srcih ljubezen. Tem večkrat sta postajala na pragih, tem gotoveje sta si voščila z oken: dobro jutro, lahko noč!

Stara dekla je norce brila iz Agate in se ji je smejala, toda vino, katero ji je Agata pridno nalivala, izpreobrnilo je deklo ter jo oslepilo, da ni videla nič, niti slišala nič.

Tako sta se Tone Glupec in Agata bližala.

Jeseni je bil pripeljal Štempihar mošta. Ves dan so pretakali in pokušali. Pozno zvečer se je Štempihar odpeljal v Središče.

Dekla se ga je bila precěj navlekla, in Agata jo je takoj spodila spat. Tudi sama se je napravila. Predno zaprè hišo, gre pogledat kakor po navadi na prag, ali spé tudi sosedje.

Svetla jesenska noč je bila. Polna luna je obsevala Glupčevino, in tako je opazila Agata nekoga na hišnem pragu. Srce ji zdrgeta. Novo vino je že prej grelo mlado srce, a ta trenutek ji je dal poguma, da je storila, kar bi bila že davno rada, česar si pa doslej ni upala.

Stori nekaj korakov pred hišo in zakliče polglasno:

„Tone! Tone! Kako si trd! Toliko časa sem že tu, pa te še ni bilo k nam! Saj sva si bila prijatelja, ko sva hodila v šolo! Ali si že pozabil? Pridi nocoj k nam pokusit mošt!“

„Ali smem?“ vpraša Glupčev sin osuplo in naglo prikoraka k njej.

„Že izdavna bi te bil rad obiskal, toda nisem si upal, saj vidiš, da se očeta ne vidita lahko.“

„E, kaj očeta! Vidiva se pa midva toliko lože! Ali ne? Pridi gotovo!“

„Takoj! Takoj!“

Razideta se naglo. Glupčeva hiša je bila kmalu v temi, in mlada tekmeča soseda sta se prvič prijateljsko sešla v Štempiharjevi hiši. Agati je igralo srcé kakor že davno ne, in tudi Glupcu je bilo prav! Zdela sta se tako domača drug drugemu, kakor bi bila skupaj vsak dan. Čas je bežal naglo in brž je poteklo par ur, predno sta se razšla.

Agati ni dalo spati. Sto in stokrat si je ponovila: „Našla sva se!“ V duhu mu je obetala večno zvestobo.

Od tedaj si je po dnevu pridno pletla in krojila perilo, zvečer, katerega je vselej težko pričakovala, se je pa pomenkovala s Tonetom. Domišljija jima je slikala zlate gradove.

Štempihar je kmalu zvedel o razmerju na kolodvoru. Jezil se je kajpada, ali storil ni ničesar.

„Le nôri, da te mine!“ godrnjal je. „Imela ga ne boš, kakor Petičarja nisi. O, vaju že ohladim in razpodim o pravem času.“

In še prav mu je bilo.

„Naj hodi k nam Glupec, saj ne prihaja zastonj! Pri nas pije, doma pa zanemarja goste. O, bedak! Kaj bi bilo res, če bi nespametnih ljudij ne bilo na svetu! Ne dalo bi se več živeti!“

Glupčev Tone in Agata sta si bila pa vse drugače zmislila, in sicer tako-le:

Tone in Agata se vzameta. Tone dobi od očeta hišo, in Agati tudi gotovo dá oče hišo in še denarja po vrhu za doto. Potlej se bo že živelo! Dve gostilni pa samo jedna mošnja! Ali more biti še boljše? Agata, ki je imela precěj očetovih lastnostij, veselila se je že tedaj denarja, ki se bo stekal v njen in možev žep.

Toda teh načrtov ni odobril Štempihar. Tako-le je dejal:

„Kaj? Svoje žulje naj razmečem okrog za prazni nič? — Ali sem zato zgradil hišo na kolodvoru, da bo sedaj Glupec v njej gospodaril? Haha! Z Glupcem naj stopim v sorodstvo, da se bom moral vse žive dni sramovati pred pametnimi ljudmi in pred seboj? Ali nisem več Štempihar? Hahaha!“

Res ni več onih dnij, kakor so bili nekdam, ko še ni bilo posojilnice niti zadruga, ali vendar sem še Štempihar, mogočen, ponosen in trden, da se ne menim z vsakomer!“

Trden je bil Štempihar, še bolj pa trd . . . mož neizprosen, kadar bi bilo treba odvezati mošnjiček.

Advent se je nagibal h koncu in bližal se je predpust, težko pričakovani čas vsem zakona željnim ljudem.

„Ta predpust se bova vzela!“ skleneta Glupec in Agata.

Zeló sta morala premišljati, kako bi spravila vso stvar v tir. Agata jokaje razkrije svoji materi svojo željo in trdno voljo, da vzame soseda Toneta za moža, zagrozi se ji, da si naredi kaj hudega, ako ji ne dovolijo. Mati jo je svarila, toda Agata je bila še bolj trdna. Z grožnjami, prošnjami in jokom jo Agata naposled omeči, da ji je obljubila prositi očetovega dovoljenja.

Ko sta bila nekoč Štempiharjeva dva sama in je mati poznala, da je oče posebno dobre volje, ojunači se ona in reče:

„Veš, oče, Agato bo treba vendar-le dati možu! Mora biti že volja božja, ker tako sili v zakonski stan. Zakaj bi pa ne? Saj sva se tudi midva vzela; zakaj bi hčeri branila, ako hoče priti do poštene sreče? Kdo ve, kaj jo še čaka? Toliko si jih že odgnal, mislil si, da Agata ne bo več hrepenela po zakonu. Daj jo!“

„Haha! Ženske spletke! Naj hrepeni in koprni! Kaj je za to?“

„Lahko ji ukažeš to in ono, a da bi se ne možila — tega ji prepovedati ne moreš! Ona ljubi — jokaje mi je povedala vse — ona ljubi Glupčevega Toneta! Usmili se je in daj jo, ako ne, gotovo obupa! Govorila je, da se rajši konča, kakor bi še dalj časa bila tako. Ne bodi trd, pusti ji vendar voljo, saj ni napačna!“

On se je raztogotil. Vsa kri mu je silila v obraz.

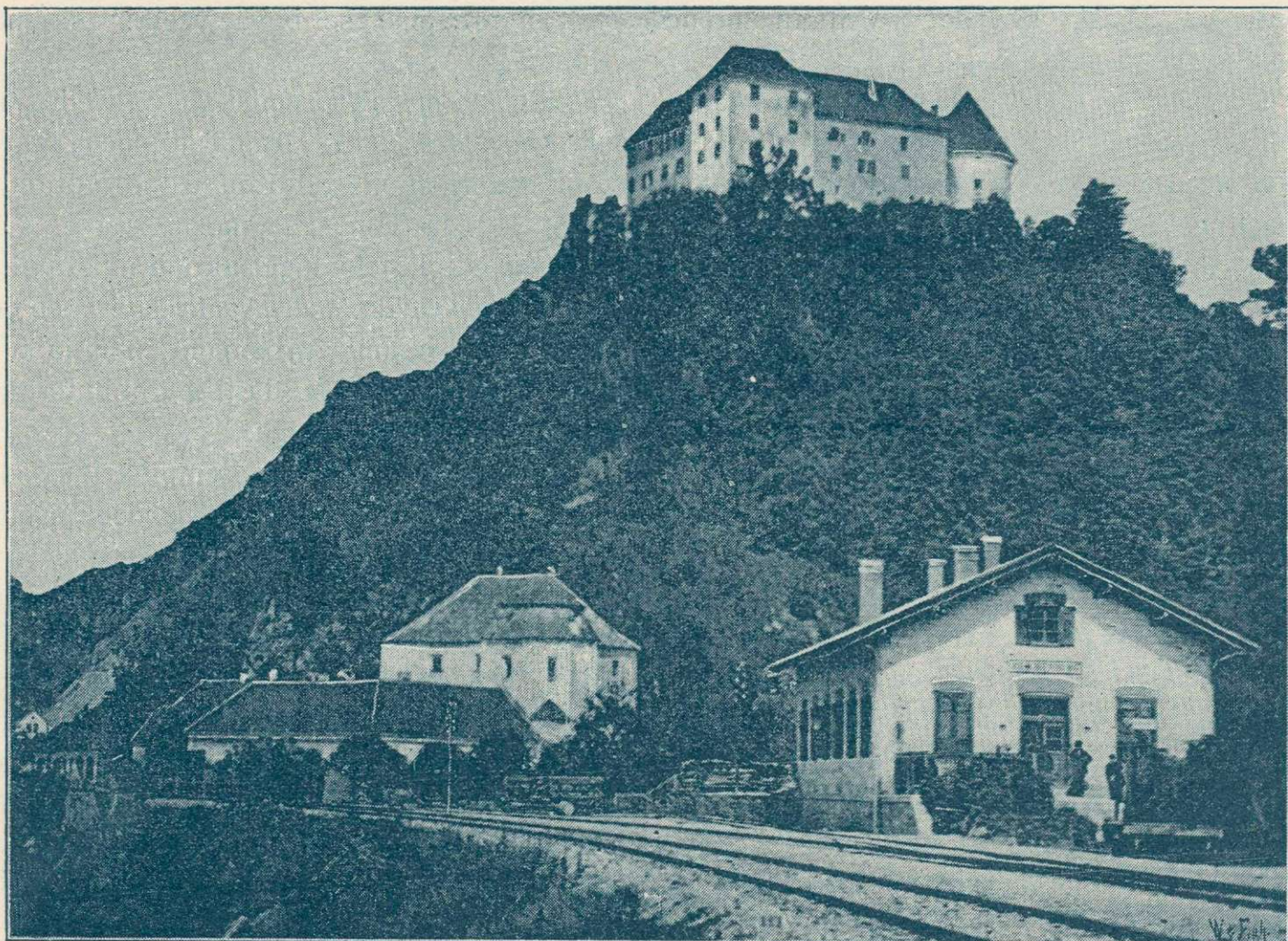
„Nikdar! Ako nimaš pameti ti, imam jo jaz. Le dajaj potuho Agati, ali to ti rečem, pomnili me bodeta. Nikdar ne bo Glupec moj zet! Sramote bi se moral udreti, ako bi

bil Glupec moj sorodnik! Glupec naš sorodnik? Haha! S takim sorodstvom naj bi se ponašal? Še nocoj bo vsega konec! Zvečer grem na kolodvor, izbijem Agati vso nemnost, Glupca pa že naučim kozjih molitvic — ustrelim ga, če ne bo drugače! Sramote mi ne bo delal, in motil moje hčere. Sedaj je pa konec vsega besedičenja!“

Razburjen odide po opravkih.

Žena je spoznala, da je moževa volja nepremagljiva. Odpravi se in gre na kolodvor h hčeri. Pové ji vse. Solzna jo prosi, naj pusti Glupca, ter ji obljubi vse, kar premore, ves denar, ki si ga je prihranila v dolgih letih skrivaj, samo Glupca naj pusti. Povedala ji je, kako se je oče zagrozil Glupcu.

Agata se pa ni dala prepričati in preprositi, ampak je trdila, da Tone bo njen

Rajhenburg na Štajerskem.

mož ali pa nihče. Mati je spoznala, koliko trdne volje se skriva v hčeri, in zato se je bala prihodnosti.

Svarila jo je še pred odhodom.

Zvečer, predno je oče prišel na kolodvor, pokliče Agata Toneta v hišo.

Tone pride in najde dekle vso objokano.

„Moj Tone! Moj Tone!“ je zaihtela.

„Kaj ti je vendar? Kaj se je zgodilo? Zakaj jočeš?“

„Oh, Tone, poslušaj me! Pa prej sediva!“ Potegne ga na klop, da sedeta. Ko se izjoka

in umiri, začne pripovedovati, kaj se je zgodilo. Tone je strmel, poslušal in jo tolažil.

„Ha, ako se nama protivi vse, moja boš! Za bogastvo in čast tvojega očeta ne maram, toda tebe hočem, in ti boš moja žena.“

„Da, tvoja!“ odgovori in se ga strastno oklene. A kmalu dostavi: „Nocoj se ne bližaj hiši! Stražili te bodo in v naglici se zgodi lahko nesreča. Moj oče je brezobziren. Lahko smo vsi nesrečni.“

„Zaradi tebe me ne bo nocoj k vam. Bodi mirna! A tvoj oče bo še rad obedoval

z nami! Nečem te žaliti, ali povem ti: napuh tvojega očeta je velik, ošabnost neizmerna, pa vse mine, vse! Sekira, ki ga podere ž njegove višine, je usajena. Dan na dan padajo udarci na trdno deblo, ki ne bo moglo dolgo prenašati smrtnih udarcev. Zruši se in potem ne bo nič višji, nič boljši, kakor smo mi!“

„Moj oče je slep! — On vidi le sebe!“ zaječi Agata.

Prisezaje si večno zvestobo se razideta.

Tistega večera je Štempihar besnel. Pretepaj je hčer, suval ženo in zmerjal deklo. Tako je hotel ohladiti hčerino ljubezen.

Navzlic prestanim udarcem se je Agata tistega večera srčno posmehovala očetu in hlapcem, ki so stražili hišo, kakor bi pričakovali razbojnikov.

Sram je bilo drugi dan Štempiharja pred ženo, hčerjo, hlapci, sram samega sebe.

„Ne, stražil ne bom nikdar več!“ dejal je sam sebi.

Od tedaj je minul predpust, in krasna pomlad je kraljevala v našem kotu.

Mir je vladal na okrog, vsakdanji mir. Kmetje so se zbirali v zadrugi, za svoje nasprotnike se niso menili —, pač pa se jih ogibali povsod. Sedaj so videli, kako močni so, — ko so združeni. Vsi napadi nasprotnikov jih niso mogli razdružiti niti jim škodovati, razbili so se ob ljudski značajnosti.

Štempihar se je bil nekako že privadil prazne pivnice in prodajalnice. Kajpada ga to nikakor ni navdajalo z veseljem. Toda, kaj je mogel? Molčé je prenašal težave in dozdevne krivice, ki mu jih je provzročala zadruga. Vesel je pa bil, da je ukrotil svojo hišo. Nič več ni zvedel ničesar o Agati in Glupcu in svest si je bil, da je Agata ozdravljena za vselej. In pri tej zavesti ga je vselej navdajalo veselje. Mislil je: Vsi moji otroci bodo doma delali pridno in varovali imetje. Razkopati ne bo treba ničesar. Agata bo še vrlo gospodinjala . . .

Agata je pa mislila čisto drugače. „Proč, le proč od hiše!“ V tem zmislu je tudi delala. Izprevidela je, da doma ne bo dobila podpore za svoje načrte. Ohladila se je v

njej ljubezen do starišev, bratov, doma; na Štempiharjevino ni zahajala več. Molčé je odpravljala delo, kadar pa posebnega ni bilo, delala je zase, zakaj v njej je dozorel trdni sklep, da pojde od hiše, da se s Tonetom vzameta, naj je starišem prav ali ne prav. Dejala si je:

„Stara sem že štiriindvajset let, lahko naredim, kar hočem; nihče me ne more ovirati.“

Tone je bil preprosil očeta, da je bil ta zadovoljen, naj vzame Štempiharjevo Agato, čeprav praznih rok. Ker je bila v gostilni zelo spretna, nadejal se je, da povzdigne Glupčevo krčmo.

„Ako nam ne prinese denarja, upam, da prinese srečo.“

Tako sta se pripravljala Tone in Agata v dosego svojih ciljev. In dostikrat je bil Tone pri Agati. Zmenila sta se, da nekega dne pobere Agata svoje reči in se odpelje v Ljubljano, kjer se poročita in potem prideta domov.

Prijatelji Štempiharjevi in njegovi dobri svetovalci so mu pač pripovedovali, da se na kolodvoru nekaj plete, to so spoznali na različnih znamenjih, ter mu svetovali, naj vzame dekliča domov. Modrejši so mu celo rekli:

„Nespameten si, ker pustiš dekliča samega v gostilni. Mlad svet, zapeljiv svet, lahko se kaj naključni! Vzemi jo domov!“

Štempihar, ki je mislil, da je pozobal modrost vsega sveta, ni si dal dopovedati. Smejal se jim je, rekoč:

„Mislite, če vi ne znate brzdati svojih otrok, da jih tudi jaz ne znam?“

In ni dal do sebe, ker ni verjel.

Neke nedelje zjutraj je pa bil silno razburjen. Lopotal je z vrati in pihal okoli sebe, da so se domači kar čudili, ker niso vedeli, zakaj je tak.

In kako bi ne bil!

Dekla s kolodvora ga je po prvi maši potegnila v gostilni za vrata ter mu povedala:

„Ata! Jej, jej jej, kaj vam moram povedati! Agata gre proč. Vso obleko je že spravila v zaboje. Drevi nas zapusti. Jaz nisem mogla molčati; storite pa, kar hočete!“

„Kam pojde? — S kom?“

„Ne vem, kam je odpravljena, vem pa, da jo Glupec izpeljuje. Za njim pojde!“

„Za Glupcem? — Za Boga! Tolike sramote!“

„O, zakaj nisem tega že prej povedala!“
zajavka dekla. „Ker nisem smela povedati doslej, povem sedaj. Večer na večer je bil pri nas, celó takrat, ko ste stražili!“

„Hu! Pa ti mi tega nisi povedala prej? O, da, poznam te! Dušo boš prodala za vino in denar! Hudoba!“

„Ata! Odpustite mi, saj me poznate!“

„O, le pojdi! Mislil sem, da vas poznam, toda . . . Kmalu bom tam! Agati ne črhni o tem!“

Ko so dohajali ljudje k drugi maši, drvil je Štempihar kobilu na kolodvor, da so se ljudje kar čudili in spogledovali.

„Menda hoče še danes kobilu pokončati! Ali besni?“

„Kje je? Kje je ona?“

S temi besedami plane Štempihar v hišo. Dekla mu pokaže po stopnicah naravnost v sobo. Agata je imela vse razloženo in zaboje pripravljene. Očeta ni pričakovala.

Agata ostrmi, da ji pade vse iz rok. Ostrmi pa tudi Štempihar, zagledavši, kako vestno se pripravlja hčerka za odhod.

„Hahaha! To so moja hčerka? Odpravljajo se z doma? Doma pa ne povedó ničesar? Lepa hčerka! Glej, glej! Srajce, rjuhe, odeja, vse potrebne reči v beraškem zakonu. Zaboji so že pripravljene in morda tudi kaj denarja. Prazna menda nisi mislila iti.“

„Oče moj!“

„Hahaha! Da, tvoj oče, tvoj gospod! Zato ti ukazujem: Poberi se izpod moje strehe! Proč od mene, malovredni otrok! Ha! Tu so ključi! — Sem ž njimi! — Tu imaš uro, denar!“

Iz žepa ji potegne denarnico in iz nedrij odtrga uro.

Hčerka je pa bledela kakor strop nad njima. Kot kip je stala sredi sobe, da jo oropa oče vsega, kar ima na sebi.

„Poberi se, nesramnica! Jaz te nečem poznati!“

Pahne jo iz sobe.

Agata milo zaihti in odide iz hiše potrta, uničena . . . Nameri korake h Glupcu, toda ne! ne! velelo ji je nekaj. Kaj bo ž njo? Krene mirno naprej. Kam? Pregnana od očeta! Sto misli se ji je podilo po glavi. Kri ji je zalivala srce . . . Strašna zapuščenost ji je silila pred oči . . . Ali je vredno dalje živeti? . . .

Tako je tavalala s temnimi mislimi po samotni poti.

Sedaj zagleda v daljavi pred seboj ponosno poslopje: Stoklasovino.

Vzdrami se in ojunači:

„O, tjakaj grem! K ujcu grem! Poprosim ga zavetja za jedno noč, dve . . . Gotovo se me usmilijo, čeprav nas ne morejo ljubiti, ker jih sovražijo naš oče . . .“

Spehana in objokana prisopiha k svemu ujcu na Stoklasovino.

„Ujček moj! Ujček moj! Usmilite se me!“

S temi besedami plane Stoklasu za vrat.

„Agata! Ti tukaj? Kaj ti je?“ začudi se ujec.

„Pregnana sem! Oče me je spodil!“

Stoklas je obstal.

„Ali me sprejmete?“

„Ti dvomiš, Agata? Ostani tu! Prostora bo dovolj zate v hiši in pri mizi! Govori vendar! Povej, kaj se je zgodilo!“

Agata je pripovedovala, Stoklas je pa mrmral o trdosrčnosti in napuhu Štempiharjevem.

„O, drage volje te sprejmeva jaz in žena. Kar je naše, je tudi tvoje, dokler se kaj ne prekrene, saj tako itak dolgo ne bo.“

Tako je Agata našla trdno zavetje.

Bliskoma se je raznesla ta novica po kotu.

(Konec.)

V albanskih gorah.

(Potopisni spomini iz rimske okolice. — Po svojem dnevniku priredil *dr. A. Karlin.*)

(Dalje.)

II. Frascati.

Kennst du das Land, wo
die Citronen blühen,
Im dunklen Laub die Gold-
Orangen glühen,
Ein sanfter Wind vom blauen
Himmel weht,
Die Myrte still und hoch der
Lorber steht,
Kennst du es wohl?

Goethe.

Zares, pogodil si jo, duhoviti Nemeč! V nekaj vrstic si položil vso krasoto in milino, vso plodnost in čarobnost blažene Italije.

Mnogokrat sem čital kot dijak to pesem; kaj je ne bi? Saj se nam je trobilo v glavo neprestano, da mora znati vsakdo na pamet najlepše pesmi nemškega prvaka, sicer se ne sme imenovati omikanca. In mlad človek, hrepeneč po vzorih, naj bi zamudil nudečo se priliko, da si osvoji čim najboljši del svetovne omike!

Često sem čital to pesem. Ali sem jo pa tudi razumel? Ne, pa ne. Ali tedaj, ko sem se dvigal polagoma iz kampanjske nižine proti albanskim goram, obnavljala se mi je nehoté v spominu. Čim samotnejša, tihotnejša, čim bolj zapuščena je Kampanja, tem živahnejši, veselejši je svet okrog mesta Frascati, tem družabnejše je življenje po teh krajih. Vsled silne vročine me je pot utrudila; a ko sem korakal po beli cesti, ki je nekaj vodila v slavnoznanu Tusculum, hladeč se v senci razrastlih hrastov in košatih platan, užival sem radostnih lic bujno naravo tega raja italijanskega. Po obeh straneh ceste so ograjeni vrtovi: pri ograji stoječ gledaš, kako tekmujejo notri med seboj razni plemeniti sadeži: grozdje, oljične jagode, smokve itd. Nekoliko naprej oziraje se opaziš sredi lovorovega in mirtovega grmičevja v krogu vitkih cipres prijazni „villino“, belo hišico,

obrastlo z zimzelenom. Tu se hladi o poletni vročini rimski patricij s svojo rodbino. Tu preživi najlepše mesece, čakaje, da se omehča grozdje, da se potrgajo oljične jagode. Tod okoli se razvije po leti življenje, na pol idilsko, na pol velikomestno. Zlasti oživi družba, kadar jo zagosti lepo število povabljenih gostov, domačinov in tujcev. Tedaj se o mraku razplete vesel razgovor, poskočna mandolina zasvira, mogočni tenor zadoni, družec se s slavčevim petjem v bližnji seči. Mislite si vrh tega še ono naravno italijansko živahnost, ki se kaže v vsem govorjenju in kretanju, ono postrežljivost in rahločutnost, ki bere vsako željo že na obrazu, še predno si jo izgovoril, — mislite si vse to, in uverjeni bodete, da se ne slika zaman življenje po letoviščih italijanskih z izredno živimi barvami.

Mesto Frascati je razmerno mlado. Dvignilo se je šele v 13. stoletju, ko so Rimljanje porušili stari Tusculum. Naslonjeno je na jugovshodni podanek albanskih gorá, tako da se polagoma, amfiteatralno vzdiga in širi. Prebivalcev šteje do osem tisoč in je od meseca rožnika do konca kimovca prizorišče jako bujnega življenja. Bogati Rimljanje, pa tudi tujci, osobito Angleži, se radi sem zbirajo uživati prekrasno naravo in občudovati jasno nebo italijansko. Mestu so naredili ime od zelenega grmičevja (frascato), katerega najdeš obilo vsepovsod na okoli. Lepo je in snažno; dičijo ga široke ceste, ob katerih se šopiri mnogo košatega drevja. Pozna se, da so tudi tod kazali v obilni meri cerkveni dostojanstveniki svojo munificencijo. Ni čuda: Frascati je sedež suburbikarske škofije tuskulanske.

A ne bom ti opisoval, dragi čitatelj, posamnih ulic, trgov in kar je po mestih še drugih takih navadnih stvari, kakoršnih

najdeš povsod. Omenjam le še to, da ima skoro vsako mesto v Italiji — kajpada tudi Frascati — svojo piazza (veliki trg) in corso Vittorio Emanuele. Tujcu, ki potuje prvič po onih krajih, se to mora zares čudno zdeti. Premeril sem nekaj mest po „visoki“ in „srednji“ Italiji in moram reči, da ga ni kraja, kjer ne bi bili proslavili „očeta domovine“ s kakim spominikom. Nehotê se človeku pri takem opazovanju vrine misel: tu jo možno le dvoje, ali je bil „regalantuomo“ zares tako velik mož, da je zaslužil vsa ta odlikovanja, ali pa ga hočejo Italijani po sili kot takega napraviti. No, odgovor na to ni težaven: položila ga je zgodovina človeštvu v naročaj. Toda pustimo to premišljevanje, da ne zaidemo na drugo, nevarno in opolzlo pot.

Frascati slovi najbolj zaradi svojih vil. Zgradili so jih izvečine v 17. stoletju cerkveni in svetni dostojanstveniki. Najznamenitejše so: Villa Piccolomini (sedaj Angelotti), Villa Aldobrandini in Villa Ruffinella. Vsaka ima svoje znamenitosti. V prvi je pisal svoje anale slavnoznanec Cezar Baronij. Druga se ponaša s krasnim razgledom, zato jo nazivajo tudi „Belvedere“. Poslednja pa je zgodovinsko važna zaradi raznih izkopin in napisov, katere so tu našli in jih hranijo v posebnem muzeju; pravijo jej tudi „Villa Tusculana“, trdeč, da je na tem kraju imel svoje letovišče sloveči rimski govornik Ciceron. Ali zdi se mi, da stvar ni dosti jasno dokazana.

Predaleč pa bi zašel, ako bi hotel natančno opisati krajevno in zgodovinsko vsako teh treh omenjenih letovišč. In če bi to tudi storil, ne vem, ali bi si pridobil blagohotni čitatelj resnično podobo tega, kar bi mu opisal. Zato ti želim rajši naslikati nekak idealen načrt tamkajšnje „vile“, iz katerega zadosti spoznaš, kako si „pod večno-višnjevim nebom“ gradijo in prirejajo letovišča.

Kadar čujemo besedo „vilo“ (villa), mislimo si navadno, da mora biti to kaka lično, dejal bi, nekoliko bolj prozorno zidana hišica z balkoni, ravno streho, pod njo na okrog in okrog ob zidu gosto vijoči

se zimzelen, okrog hišice majhen vrtič, na katerem stoji z zelenjem porastla koliba. Toda v srednji Italiji pomenja „villa“ vse kaj več. Misli si razhoden, več kilometrov dolg in širok prostor, ki pa ne sme biti raven, marveč se mora naslanjati na gorski obronek. Ograjen je na okoli z visokim belim zidovjem, ponekodi tudi z železno ograjo, da na tujca, ki tod mimo koraka, napravlja tem boljši vtisek. Vstopiva pri glavnih vratih, ki so čez dan odprta. Nad njimi se blesti v mogočnih črkah napis, znaneč, kako se to posestvo imenuje. Navadno je dostavljena tudi letnica, ki pové, kdaj se je letovišče zgradilo in priredilo. Vstopivša ugledava pred seboj pravi pravcat angleški park, po katerem naju vodi bela cesta. Od daleč nama šumi naproti voda, ki pada bolj ali manj strmo po umetno napravljenih jarkih in si išče mirnejšega teka v nižavi. Ondi pa se zbira v okroglem ribniku, ter veselo a enakomerno brizga kvišku, tvoreč vodomet, čegar kaplje se prašé v zraku in kakor biseri, ko posije solnce vanje, padajo na gladino ribnika.

Pojdiva naprej! Glej! Tam-le sredi gozdiča, skozi katerega se ne prikrade noben solnčni žarek, tam-le sredi košatih hrastov je prijazna bela hišica; nizka je, samo pritličje, a vendar nekoliko vzdignjena od tal, da ne bi bila preveč v nevarnosti zaradi vlažnosti. Zato se gre noter po kamenitih stopnicah. To je „casinetto“. Vršiti pa ima isto nalogo, kakor naše „vile.“ Poletni čas prenočuje goste, po zimi pa hišica prazna čaka boljših časov.

Ali nisva še pri koncu. Kreniva jo naprej! To pojde tem lažje, ker se nama je pridružil spremljevalec — „custode.“ To ti je mož prijazen, gostobeseden, ki rad pokaže posestvo svojega gospoda, dobro vedoč, da se mu ne siplje zastonj iz ust zgovorna beseda. Po beli cesti pojdimo, ki se odslej vije na okrog griča, da se polagoma vzdiguje v serpentinah. Park smo prehodili; a čimbolj se vzdiguje svet, tem lepših sadežev ti doseza oko. Oljike, smokve, med njimi pa vinska trta, — naslanjaje se na trsne količe in

objemaje se s svojimi sestrami — menjajo se vrstoma mej seboj. Preko teh nasadov nas vodi cesta. A glej! gori nad nami kipi kvišku novo zidanje, nekam bolj gosposko, bolj vitko, z mogočnim balkonom, katerega podpirajo štirje kameniti stebri. To je „vilino“ ali „casino.“ Ob potu proti hiši, kamor drži cesta od vseh krajev, pa je naklesal kamnosek kamenito ograjo z vitkimi marmornimi stebriči, ki tvorijo tako prijetno in krasno razliko med umetnostjo in naravo. Pri vhodu vrh ograje pa se razvija stoletna aloa, katero tu in tam stražita dva bela, kamenita leva, ali pa celo več parov osorno gledajočih sfinksov. Na hiši je le sprednja stran odprta očesu, vse druge obrašča zimzelen. Zadej pa se širi kvišku v hrib gosto grmičevje, med katerim se vije za pešca dosti široka stezica. Postojva tu! Evo ti glavnega prostora za gosposko letovišče. Tako hišo je imel pred seboj pesnik, ko je pel:

Kennst du das Haus? Auf Säulen ruht sein Dach,
Es glänzt der Saal, es schimmert das Gemach,
Und Marmorbilder stehn und sehn mich an:
Was hat man dir, du armes Kind, gethan?
Kennst du es wohl?

Dahin! Dahin
Möcht' ich mit dir, o mein Beschützer, ziehn.

Čim bogatejša je kaka rodbina, čim imenitnejši so nje člani, tem vkusneje si opravijo svoje „casine.“ V boljših najdeš krasno galerijo umetniških slik, mramornih kipov, starega orožja, denarjev, starodavnih napisov, latinskih in grških, raznih drugih izkopin, itd. Tudi velikansko sobano (sala), okrašeno s slikarijami, stuccaturo in arabeskami ti kažejo vile bogatinov. Ondi se o poletnem hladu zbira gospôda na večerne veselice; po svetlem mramornem gladkem tlaku se veselo raja ob glasih mehke godbe pozno v noč in do ranega jutra.

A stopiva naprej po ozki stezi, da hitreje prispeva do „razgleda.“ Le nekaj sto korakov navzgor po temni senčni poti, in na vrhu sva. Tik naju je zidovje, ki obkroža vse posestvo, pred nama pa zidana koliba z ravno streho, katero spredaj nosijo beli stebriči. Pod njo stopivša začujeva gracijozni

glas najinega spremljevalca, ki opozarja, kažoč z desno roko: Ecco il Belvedere! Na zadnji strani vodijo stopnice na ravno, od vseh stranij ograjeno streho. Kdo si ne bi poiskal tako pripravnega prostora za razgled po širni okolici? Na vrhu sva. „Loggia“, to je nekak balkon sredi ali vrhu hriba, ki je nalašč zato zgrajen na tem mestu, da se odtod oko svobodno ozira na okrog po rajski okolici. Spodaj kampanjska nižina, proti severu „večno mesto“, nad katerim se zbok dima razpenja teman oblak, proti jugu albanske gore s svojimi seli in mesti, tik nad nami pa košato gozdovje po hribu navzgor do vrha. In dasi je solnce gorko, da, pekoče, vendar veje tod hladen vetrič ter jemlje moč žgoči poletni vročini.

Na kateri kraj si mislil, dični pesnik Schiller, ko si zapisal krilate besede:

Wie ein Garten ist dies Land zu schauen?

Tu se objemata umetnost in narava v čudovito lepi skladnosti Italija je dežela poezije

Ali nama, dragi čitatelj, ne kaže tu ostati. Vrniva se po drugem potu navzdol! Polagoma pada cesta, zato imava zopet priliko opazovati bistri potoček, ki se zaganja naravnost navzdol po umetni strugi, pršeč se v same biserne kapljice. A hitro se zopet zbere ter počasi, skoraj leno teče v dolino. Potoma opaziva še gospodarsko poslopje, v katerem gospoduje zlasti na jesen prava živahnost. Tačas se tu cedi dragoceni laški pridelek: olje in vino.

Dospela sva srečno nazaj k železnim vratom. Vse, kar sva videla za tem zidovjem, je — „villa“. Zato pa je taka vila tudi draga stvar.

Predno zapustiva ta prijetni kraj, posloviva se še od prijaznega voditelja, ki naju je spremljal po posestvu svojega gospoda. Najbolj zadovoljen bo in najprijaznejšega obraza nama poreče: „a rivederla“, ako se izgubi kaka lira iz najinega žepa v njegovo roko. Smelo trdim, da naju bo imel v spominu tako dolgo, dokler ne pridejo drugi za nama po istem potu z istim namenom.

III. Camaldoli.

Pien d'un vago pensier, che
mi desvia
Da tutti gli altri, e fammi
al mondo ir solo,
Ad or, ad or a me stesso
m'involo

Petrarca.

Sedeč v senčni verandi alberga di Leone v Frascati sem se gostil, hladil in sušil. Dolga pot po Kampanji me je izredno utrudila, ogrela in spotila. Premišljeval sem, po kateri poti naj jo sedaj krenem, kar začujem krepak glas: Signor! Vuole un somaro? Ozrem se in ugledam pred kolibo moža, — kaj ga bom posebe opisoval? — moža — oslarja. V preprijaznih besedah mi jame hitro pripovedovati, kako vroče je danes, da torej ne kaže drugače, če hočem videti kaj posebnega, — kakor da zajašem srčno njegovega osla, ki me povêde v Camaldoli, na Tusculum in dalje, kamor mi bode še milo in drago. Dostavil je tudi še, da pojde on sam z menoj, da mi pokaže vse znamenitosti tod na okoli, da je priznan kaŕipot ondotnega kraja, da so bili vsi „forestieri“ ŕ njim vsegdar zadovoljni, in kar je še takih prijaznih besedij ob enakih prilikah. Zadoljen sem bil z možem, to se pravi ŕ njegovim medenim jezikom in sladkim govorjenjem bolj nego kasneje z njegovim oslom. Pogodila sva se — menda za sedem lir —, da me spremi črez hrib v Rocca di Papa. In da se mi prijazni čitatelj ne zakrohota preveč na široko, ko prebere te vrstice, omenim naj precej, da sem stopil, poravnavi svoj račun, na javni trg, kjer je bilo zbranih dokaj ljudij raznih stanov, omikanih in preprostih, domačinov in tujcev, čakajočih, da se odpeljejo s pošto v Palestrino, Albano in Rocca di Papa. A nikomur se niti čudno ni zdelo, nihče se mi ni nasmejal, videč, kako pazno, rahlo in boječe in radovedno oziraje se na okrog zasedam tisto preljubo četveronoŕno ŕival, ki je sicer nekoliko podobna konju, a je mnogo neokretnejšega ŕivota in neprimerno velikih

uŕes in zato pri nas na mnogo slabejšem glasu od konja. Prijazno mi je pomagal vodnik v sedlo in mi podal gracijozno v roke bič in vajeti. ŕe jedenkrat pogledam okrog po svojih gledalcih, če se mi morda kdo ne „muza“, a uverivŕi se, da je vse normalno, obrnem se k vodniku, ki je mej tem zasedel tudi svojega Rozinanta, — mimogredé omenjam, da je bil ŕe precej bolj mrŕav od mojega —, ter mu rečem samozavestno: Andiamo! Vodnik zaŕene v tem hipcu nekov čuden glas, zavpije in zakriči in zaŕviŕga hkrati ter udari svojega somarja in — mojega, — zdelo se mi je, da le po nerodnosti, ali pozneje sem se uveril, da ne brez vzroka, in — premaknili smo se s kraja.

Prvič v ŕivljenju na oslu! To ni kaj navadnega. Ne vem, kak vtisek so imeli mnogi gledalci od moje jeŕe, toliko pa mi je ŕe znano, da me je obŕla neka tiha zadovoljnost, sedečega na hrbtiŕču ŕivali, ki se običajno ne odlikuje s svojo hitrostjo, torej se jaha brez vsake nevarnosti. Po mestu je ŕe ŕlo; ali ko zavijeva na desno po „stranski poti“, ki vodi viŕe v goro, hoče moj osel v trenutku odreči pokorŕčino. ŕe jo je zaobrnil nazaj v mesto navzdol. Ali gospodar, ki je bil menda dobro veŕč raznim muham svojega ŕivinčeta, skoči iz sedla, prime mojega osla za gobec, hkrati pa mu jih naloŕi, — koliko, sem ŕe pozabil, — po plečih in kriŕu, da je skoro mene bolelo. Kakor mora imeti vsak vzrok svoj učinek, tako je bila posledica te oslovske pokore ta, da se je vrnil osel zopet na pravo pot. In zopet smo ŕli mirno, če tudi jako počasi po poti v goro. Prijetna je bila ta pot, senčna in duhteča. Po obeh straneh so se raztezali vinogradi, in gosta meja je imela tako koŕato grmičevje, da se je le redkokdaj skozi videlo drevje oljnikov, posajenih po vinogradih. In zopet sem se spomnil Göthe-jeve vrstice:

Kennst du den Berg und seinen Wolkensteg?
Das Maulthier sucht im Nebel seinen Weg.

Gotovo bi me bila preobdala zopet pesniŕka čustva na tej prijetni gorski poti med zdravimi rastlikami, med lahno ŕumečim

vejevjem hrastovega grmičevja, da se ni prigodilo nekaj, kar me je v hipcu postavilo s pesniškega Parnasa na realna tla.

Osel, zvita buča, je namreč opazil, da na sredo pota uhajajo semtertje solnčni žarki, kateri ne razsvitlujejo le njegovih oces s preživim bliščem, ampak tudi njegovo kožo nenavadno toplo vzburljajo. Zato jo krene bolj na levo, želeč se nekoliko podrgniti ob robidovje, rastoče poleg pota. Ali ob tej svoji izvestno praktični misli je pozabil, da je v nevarnosti ne samo ravnovesje njegovega jezdeca, ampak tudi tisto blago, s katerim si je ta pokrival svoje golenice. Toda to ga ni motilo. Krepko se očehne ob robidovje in kar nič ga ni vznemirilo, da sem nad njim bridko zastokal. Pritisnil me je tako nemilo ob grmovje, da sem menil, vso krvavo nogo potegnem iz te klade. A ne samo to. Košata veja mi je objela glavo in potegnila raz njo prav na rahlo širokokrajnik. Padel je ravno pred vodnika, ki je šele sedaj opazil, v kakih težavah se nahaja njegov klijent. Zopet je bilo treba zapustiti tako prijetno sedišče oslovskega hrbta. Prvi pogled mi pade na levo nogo, če je pač še cela, t. j. če je še celo tisto, kar jo pokriva. Ali bodi izrečena na tem mestu čast in zahvala švicarskemu krojaču v Rimu: izbral mi je tako trpežno blago, da se je izkazalo kot vse-skozi trdno v vojski z neprenežnim robidovim trnjem.

Naravnala sva z vodnikom zopet osla na sredo pota, a ne prav z lahka. Silila je svojeglava para tako trdovratno v grmovja senčno zatišje, da mu je šele neizprosna batina po mnogih poskusih pokazala smer, v katerej se mu je poslej gibati. Kajpada sem zopet zasedel — četudi malo nevoljen — svojega najemnika. Vodnik je bržčas opazil, da se zbirajo v moji duši neki oblaki, ki bi si utegnili dati duška v gromu trdih in pikrih besedij, namenjenih njemu in njegovim prejšnjim samohvali, zato je prekinil mojo molčečnost s preprijazno opomnjo, da bode poslej oslè mirno hodilo po sredi pota. In tako je, — da potrdim čast njegovi besedi — tako je tudi bilo.

Dvigali smo se vedno više v goro. Vrtovi in vinogradi so ponehali, in pričelo se je temno gozdovje. Dospeli smo do vrh griča in krenili nekoliko navzdol po rebri, kar zagledam pred seboj leseno ograjo, da nisem mogel naprej. Žival se ustavi; vodnik mi veli, da smo v „Camaldoli.“ Odpre mi ograjo ter pokaže pot, po kateri mi je hoditi, da pridem najhitreje do samostana. Sam pa je obljubil počakati me tu pri meji samostanskega polja. Poženem se po majhnem brezuljku navzgor in pred očmi se mi razgrne samostan kamaldolenskih eremitov.

Sv. Romuvald je v jednajstem stoletju na Toskanskem in v Umbriji pričel samotarsko življenje. Pridružilo se mu je mnogo enakomislečih bratov. „Camaldoli“ se je imenovala prva naselbina, ki je bila baje v pravi pustinji zarastlega gozdovja, med velikanskimi pečinami, popolnoma odločena od sveta. A vendar se je ohranila in razširila po drugih pokrajinah. Prvotni naselbini podobna in jednakega imena je nastala, kdaj, mi ni znano, tudi v samotni goščavi nad mestom Frascati.

Čudom sem se začudil, ugledavši tu v sredi hoste — celo vas majhnih hišic, drugo poleg druge, na sredi pa čedno cerkev. Vso naselbino obrobja zidana ograja. Po stopnicah se popnem kvišku in kmalu sem pred cerkvijo. Ondi me prijazno pozdravi samostanski brat v beli halji z usnjatim pasom. Ko mu izrazim željo, da bi si rad ogledal domovje kamaldolenskih samotarjev, povede me k prijorju. Od cerkve sva stopila na vrt, ki je zopet ograjen. Okrog in okrog pa so postavljene majhne hišice, razmerno tako velike, kakor pri nas stražnice ob železni cesti, le da so mnogo bolj preproste. Nekako sredi vrta stopiva v tako hišico. Tu mi veli, naj nekoliko počakam. On pa stopi naprej v celico. Čakajoč v majhni veži, se ozrem na desno, kjer je bila majhna kapelica z oltarjem. A skoro mi odpre samostanski brat vrata na levi, vabeč me, naj vstopim. Majhna celica z jednim okencem, v njej postelja, klečalnik, miza in stol. Na postelji ogledam sedečega — prijorja. Uvidel sem na

prvi pogled, da mu je vdolblo na obraz zatajevanje te številne proge: bila ga je gola kost in koža. Dolga siva brada ga je delala še bolj častitljivega in živo, dobrotljivo oko njegovo me je prijazno vabilo, naj sedem. Menila sva se izvečine o njegovem samostanu in o sedanjih italijanskih razmerah. Eremitje se zbirajo vsako polnoč k jutranjicam. Skupno se shajajo le k molitvi, sicer pa niti ne obedujejo v družbi razun ob gotovih dnevih, ki so naznačeni v pravilih. Vsak ima svojo hišico, v kateri opravlja svoje posle; vsak obdeluje poleg hišice majhen vrtiček, ki mu je odmenjen v oskrb. In res sem kesneje opazil, da je pridodeljen vsaki hišici vrtič z vodnjakom, tako da so menihi navezani popolnoma nase; družijo jih le skupna molitev v cerkvi in priyorjeva zapoved.

Tožil mi je častitljivi starček o svoji bolezni na nogah, ki ga priklepa že nad dve leti na postelj, kjer po dnevu največ presedi. Še milejši in otožnejši pa je postal njegov glas, ko mi je jel praviti, da je imela njegova samostanska družina poprej toliko imetja, da se je lahko živelo. Prišel pa je nesrečni „venti settembre“, ki je povzročil redovnikom nekdanje papeževe dežele neznošno gorje. Mnogo jih je odpravila italijanska vlada. Kamaldolencem se je posrečilo, da so odkupili s pomočjo dobrotnikov od vlade svoj samostan, in sedaj tu še za silo — životarijo.

Pomiloval sem bolnega starčka, sočutno sem mu stisnil roko, zahvalivši ga za prijazni vsprejem. On pa mi je ob slovesu pomenljivo dostavil: „Ura mojega življenja se izteka, skoro me zagrne smrtni mrak. Nič več se ne bodeva videla. Molite za mojo dušo!“

Odhajajočega iz hišice priyorjeve, ki se ne razlikuje prav nič od drugih, čakal me je brat, da me povêde na okoli ter mi razkaže vse samostanske znamenitosti. Hodila sva po vrtu od hišice do hišice. Vse so si čisto jednake. Vsaka ima svojo kapelico na desni, na levi celico, pred vrati in na okrog pa vrtiček, posajen z raznimi cveticami, in majhen vodnjak, ki namaka vrtiček. Vsa na-

selbina se mi je zdela kakor prijetna oaza sredi gozdne puščave. V cerkvi nisem opazil nobene posebnosti. Za velikim oltarjem imajo menihi kor, ki pa se ne odlikuje z umetnimi rezbarijami, kakršne občuduješ semtertja v samostanskih cerkvah. Vse je preprosto, nekoliko ostarelo — znak suhih, bridkih časov.

Ko sva vse obhodila, pelje me naposled še v „gostišče“ za tujce. Nekoliko sem se branil. A ko mi brat opomni, da mu je tako naročeno od priyorja, udal sem se njegovi želji. Postregel mi je z vinom, kruhom in sirom.

Gostoljubnost po samostanih je občeznana. Po Italiji je bila prejšnja leta povsodi v najlepšem cvetu. Odkar pa je vlada do živega ostrigla samostane, seveda ne morejo menihi več podpirati tujcev, ki trkajo na njihova vrata. Ali popolnoma tega vendarle niso opustili, dasi sami dostikrat ne vedó, kako se bodo preživili prihodnji dan. Zato sem opazil po več samostanih, zlasti tam, kjer se pogosto shajajo tujci, da imajo v refektoriju (gostišču) obešeno skrinjico s primernim napisom. Tu pokladajo hvaležni tujci svoje darove, ako so dalj ali manj časa uživali samostansko gostoljubnost. In to se mi je prav zdelo. Marsikomu je težko pri srcu, videčemu, kako prijazno in odkritosrčno mu strežejo samostanski bratje in kako so v resnici pripravljeni s tujcem deliti celo zadnji košček kruha. Kako prijetno pa ga iznenadi napis nad skrinjico, nudeč mu priliko, da lahko stori prav po besedi sv. pisma: Kar desnica da, naj ne ve levica.

Do samostanskega ozidja me je spremil prijazni brat. Ko pa sem bil sam zunaj pod nebom, ozrl sem se še jedenkrat nazaj na to zanimivo meniško naselbino. Vse je tiho, mirno na okrog, kakor v največji samoti. Da, tiho, tako tiho... Le petje gozdnih kosov je od daleč motilo nekoliko to tišino...

Mislil sem si odhajajoč: Tu, v tej samoti je doma mir, kakršnega svet ne more dati...

In tesno mi je bilo pri srcu, tako tesno...

(Dalje.)

Naše modroslovje.

(„Zvon“-u za odgovor spisal *dr. Fr. L.*)

(Dalje.)

Jako preprosto in ljubeznivo nam hoče ocenjevalec gospod A. Š. pokazati, da si sami oporekamo ali da nismo dosledni v naukih, pa tudi, da je naše modroslovje nedostatno. Piše namreč: „Na str. 6. čitamo: ‚Vsak odrastli in zdravi človek ima um in pamet, zato tudi vsak misli in drugače ne more ravnati... Tudi je človeku dano, kako naj misli. Ne more namreč misliti drugače, kakor po trdnem in določenem načinu.‘“ A vendar pisatelj malo pozneje že govori o krivem in pravem modroslovju, in v odstavku I., 3. našteva vse polno krivih modroslovcev. Zakaj jih imenuje krive? Ker mu zaključki njih premišljevanja niso po godu. Če niso mogli misliti drugače kakor po zakonu, potem nepovoljni zaključek ni njih krivda. Če pa je zaključek vsled tega nepovoljen, ker se jim je pripetila pri argumentovanju kaka pomota, ali ker so kak razlog prezrli, potem naj se ta pogrešek označi. Če učitelj učencu prečrta končni znesek računa, naj mu tudi prečrta ono napačno številko, ki je napačni znesek zakrivila. Kdor kakor naš pisatelj priznava nepremičnost zakonov o mišljenju, naj se njih proizvodom pokori, ali pa naj sploh zanika opravičenost modroslovja. Tako na primer stavi na indeks krivih naukov Fichtejev idealizem; misleči in vedoželjni čitatelj bi tukaj rad vedel, kje da je zmota v argumentaciji Fichtejevi; čitatelju se hoče jasnosti in razvidnosti, ne pa ‚jurare in verba magistri‘.“

Ko bi ne bilo v naši knjižici ničesar o napačnem mišljenju, o napačnem modrovanju, vendar bi se bil gospod ocenjevalec moral premisliti, predno je naše stavke tako razlagal. Ako trdimo, da se ravna naše mišljenje po trdnih zakonih, ne trdimo s tem, da njegovi uspehi ne morejo biti drugačni, kakor so. Navedli smo zakone mišljenja, ka-

terih ne more zatajiti mišljenje; dokazali pa smo tudi, da imamo prosto voljo, ki si sama izbira svoje predmete. Zakoni mišljenja vodijo naše mišljenje, vodijo je do resnice: toda um vendar ne pride vselej do resnice, ker delujejo v preiskovanju tudi drugi činitelji poleg zakonov mišljenja. Zakonom mišljenja se ne more nikdar odtegniti naše umovanje; a lahko poseže vmes volja, prevrže red, premeni pojme, besede in njih pomen, in porine pamet v zmoto. Sic volo, sic iubeo: stat pro ratione voluntas. In čustvom se tudi le prerada umakne pamet in izgubi izpred očij resnico. In ves kontekst pravi, da so jedino le zakoni mišljenja neizpremenljivi, ne pa da mišljenje samo ne more zaiti na krivo pot. Saj mišljenje ni določeno po nekakih fizičnih, neizogibnih zakonih, kakor tudi mišljenje ni nikako fizično delovanje. Ko bi mišljenje ne imelo svojih trdnih zakonov, tedaj bi sploh ničesar ne mislili, ničesar ne spoznali in o ničemer bi ne mogli govoriti z drugimi ljudmi.

Kako čudno in neumestno je nadalje ugovarjanje: „Zakaj jih imenuje krive (modroslovce)? Ker mu zaključki njih premišljevanja niso po godu.“ Kajpak, to radi priznavamo, da nam zmota, napačnost in laž niso po godu. A krivih modroslovcev ne zavračamo zato, ker nam niso po godu, ampak zato, ker so krivi, neresnični. A zakaj so neresnični? Seveda, to naj bi bil dokazal, kakor tirja gospod ocenjevalec. Nam se pa zdi, da je vendar neopravičeno zahtevati, naj knjiga podá več, kakor je njen namen. Pisali smo: „V tem malem delu podajemo najimennitnejše nauke vsega modroslovja. Zato smo dali spisu naslov ‚Cvetje‘. Ta beseda ne pomenja, da je naše pisanje in poučevanje lepo in prijetno kakor cvetje, marveč, da smo na polju modroslovskem nabrali in v celoten

šopek povili to, kar se nam je za sedanjo potrebo zdelo najpotrebnejše, najboljše in najlepše.“ Zato pač ni sodilo v tak spis natančno razkladanje, zakaj je Fichtejev idealizem napačen. Povedali smo le v obče, da je idealizem zmota in v čem je napačen: iz tega smo dosledno izvajali, da je zmota tudi idealizem Fichtejev.

Toda na drugi strani nam je jako všeč ta poziv, da naj bi pokazali, kje je zmota v Fichtejevih naukih. Da, tega si tudi mi želimo. Želimo si toliko časa, da bi mogli natančno opisati in razkazati vso zgodovino modroslovja in vse modroslovce po vrsti; želimo si pa tudi vseh onih modroljubnih Slovencev, ki bi tako delo radi brali. In upamo, da se zgodi to, česar si želimo. Sedaj le pa prosimo ga. A. Š., naj nekoliko potrpi.

Še bolj kakor prejšnje razkladanje naših besedij o trdnih zakonih mišljenja je šlo pod pot razkladanje kratke besede ‚vera‘, katero smo mimogredé omenili v predgovoru „Cvetja“. Tam stojé besede: „Pisatelj teh vrstic si je prizadeval od nekdanj koristiti rojakom z dvema načinoma: 1. S temeljitim modroslovnim in verskim poučevanjem, ki je hotelo utrditi pravo prepričanje v bralcih in poslušalcih; 2. z mirnim in krotkim opominjanjem itd.“ In kaj sklepa gosp. A. Š. iz tega? „Kakor že gori navedene besede »z modroslovnim in verskim prepričanjem« pričajo, je izkušal pisatelj spojiti ali bolje zmešati modroslovje z vero.“ O logika! Gospod A. Š., tako pa vendar ne gre. Za vzgled: „Naš župan si je vedno prizadeval dobro gospodariti v svoji hiši in v občini.“ Oho, kličete urno Vi: to se pravi, da ta župan izkuša spojiti ali zmešati domačo hišo z občino! Ako pravim, da se je pisatelj trudil za modroslovno in versko poučevanje, s tem vendar ne trdim, da je oboje mešal. Ali je moral pisatelj ‚Cvetja‘ natančno povedati, katere modroslovne knjige in katere bogoslovne ali verske knjige je spisal? Ali je v teh knjigah, ki vendar niso neznane gosp. A. Š., mešal modroslovje z vero? Že v „Vvodu v modroslovje“ l. 1887. je pisal pisatelj: „Po načelu je torej krščanska vera ločena od

modroslovja . . . oboje je ločeno, a ni nasprotno.“ Zvedenec v našem slovstvu tudi ve, da smo se tega načela držali in nismo v „Dušeslovju“ pa tudi ne v „Cvetju“ mešali vere z modroslovjem. A čujte, kako nas gosp. A. Š. poučuje: „To namreč (mešanje modroslovja z vero) se nam zdi nehvaležno počenjanje. Tu naj bi veljalo: »vsakemu svoje!« Kar je predmet vere, ostani vera; kajti kar se dá neovržno dokazati, o tem ne pravimo, da to verujemo, ampak to vemo . . . Kar pa se točno dokazati ne dá, tega ne dokazujemo; kajti ponesrečen, t. j. neprepričevalen dokaz ne utrdi vere, ampak jo oslabi liki protidokaz, in po našem opazovanju je neumestno dokazovanje verskih resnic najhujši vzrok verske omahljivosti pri učečej se mladini.“ — Tu se pač moramo vprašati: Na kateri naslov meri ta pouk o mešanju vere in modroslovja? Gospodje katehete učeče se mladine naj dobro premislijo, ali ni morda njihovo neumestno dokazovanje največ krivo verske omahljivosti pri učeči se mladini. Kar se nas tiče, priznavamo, da res škodi veri, ako jo kdo dokazuje z neprepričevalnimi dokazi, a odločno odklanjamo podtikanje, da vero in modroslovje mešamo ali da podajemo za vero (!) ponesrečene dokaze v „Cvetju“. Za vero podajemo dokaze v bogoslovnem predavanju in v bogoslovnih knjigah, ne pa v modroslovju. Seveda, g. A. Š. ima o modroslovju svoje misli; piše namreč: „Tako je n. pr. tisto, kar se nahaja na str. 110. o neumrljivosti duše, gotovo izvrstno rabljivo za kako homilijo, a zahtevi o strogem logičnem dokazu ne zadostuje.“ No, ljubi gospod A. Š., četudi rad rečem s Sokratom: „To vem, da nič ne vem“, a takih imenitnih Vaših stavkov nisem voljan sprejeti. Kar so torej pisali Platon, Ciceron, Kant i. dr. o neumrljivosti duše, to je dobro za kako homilijo! Saj naši dokazi bistveno niso različni od navadnih dokazov za neumrljivost duše. Seveda, po mnenju gospoda A. Š. spada neumrljivost človeške duše samo v homilijo, prava znanost nima ž njo nič opraviti, ker se ne dá dokazati. Takih nazorov možu res ne more biti všeč

vsebina našega „Cvetja“. A navzlic takim nazorom ostane še vedno resnica, da je duša neumrljiva, in modroslovje bo tudi še nadalje dokazovalo to resnico. Ako pa gospod A. Š. naših dokazov ne priznava, pozivljemo

ga, da jih ovrže; naš list rad sprejme tak ugovor, in zato obetamo, da ga natisnemo brez premembe. Saj se nama obema gre za resnico: torej spričajte mi, da dokazi niso zadostni!
(Konec.)

Slovénka liturgija pri Južnih Slovénih.

(Povestne črtice. — Poleg *M. Mesiča*, *S. Ljubiča* i. dr. sestavil *Andrej Fékonja*.)

(Dalje.)

Bogoslužje slovensko.

Naši Slovenci pa niso samo pisali z glagolico, temveč duhovniki so rabili tudi pri službi božji staroslovénski jezik. „Sled Cirilovega obreda na Kranjskem“ je že iskal Jurij Kobe, pišoč v „Novicah“ l. 1844., str. 29 o stari cerkvi na Trebelnem pri Mokronogu. Dandanes pa imamo že precèj dokazov za glagoliško liturgijo v osrednji deželi naši.

Najprvo omenjamo stare pergamene, ki se nahajajo pri starih župnijah na starih ondotnih matrikulah (na krstnih, poročnih in mrtvaških knjigah), pa na cerkvenih in grajščinskih urbarijih, t. j. zapisnikih vsega onega, kar so bili kmetje dolžni dajati od svojih zemljišč. Platnice namreč, v katere so vezane take knjige in zapiski, nam pričajo o slovénki službi božji pri naših pradedih, zakaj na takih starih koženicah zasledujemo ostanke, pisane kosce liturgijskih knjig glagoliških, posebe misala in brevijarja.

V Ljubljani, kjer je še Kopitar l. 1808. znal samo za dva od starih platnic odtrgana lista, odlomka glagoliškega misala ali brevijarja, hranjena v Zoisovi, sedaj licejalni biblijoteki — nahaja se tudi v knezoškofjskem arhivu nekaj starih zapisnikov, vezanih z obrezki glagoliškega misala. Pri sv. Petru se hranijo tri župne matice, krstna l. 1659.—1667., ista l. 1683.—1692. in poročna l. 1677.—1715., s koženičastimi, z glagolico popisanimi platnicami; pri isti cerkvi je našel Iv. Vrhovnik l. 1870. dva urbarija z glagoliškimi platnicami ter jih izročil pro-

fesorju J. Marnu. Nekaj glagoliških rokopisov so našli tudi pri Sv. Jakopu. V Rudniku pri Ljubljani pa so zasledili l. 1893. dve koženičasti platnici, v katerih je strokovnjak o. Kalist Medič našel odlomek o vnebovzetju Bl. D. Marije; sedaj sta v ljubljanskem Rudolfsču.¹⁾

V Sori nad Ljubljano je stara mrtvaška knjiga (začeta 1697), z obrezki glagoliškega pergamena na hrbtu. Urbarij iz leta 1671. ima odrezka dveh različnih glagoliških rokopisov. V Selcih nad Loko so v župnem arhivu štiri stare knjige, dva urbarija ondotnih podružnic od leta 1670. in sl. pa dve matici: krstna leta 1669.—1677. in mrtvaška leta 1669.—1715., vse vezane v pergamen, popisan z glagolico; to so listi iz misala z odlomki sv. maš in raznih blagoslovil. V Naklem pri Kranju kaže krstna knjiga iz l. 1673.—1690. in župni urbarij iz l. 1676. istotako na koženičastih platnicah glagoliško pisavo. V grajščini na Turnu v Preddvoru je našel prof. M. Valjavec l. 1856. platnice starega urbarija, popisane z glagolico (iz evang. sv. Mateja 19, 3—11). Tudi v Turjaškem gradu ima neki urbarij glagoliške platnice. V Slavini nad Postojino je kakih šest cerkvenih urbarijev, katerim se poznajo na platnicah glagoliška pismena, in o katerih je učeni Levstik dognal, da so ostanki slovenskih bogoslužbenih knjig. V Trebnjem so v ondotnem arhivu tako vezane: krstna

¹⁾ Slovanski Svet 1895. 360.

knjiga l. 1660.—1674, in l. 1674.—1692. pa knjiga bratovščine, katerih platnice so odlomek glagoliškega misala. Pri Sv. Rupertu ima arhiv poročno knjigo od l. 1664. vezano v glagoliški rokopis, ki je tudi odlomek iz mašne knjige.¹⁾ V Vipavi je v župnem arhivu krstna knjiga (1677—1694), vezana v glagoliški pergamen z rokopisom na dveh listih rimskega misala za dva mašna obrazca.

Razven takih posameznih ostankov imamo poročila o celih mašnih knjigah glagoliških, nahajajočih se v tej ali oni cerkvi med Slovenci. Šafařík: *Gesch. d. südslav. Literatur* I. 171—172 omenja dva rokopisa glagoliškega misala na pergamentu, (jednega z letnicama 1475., 1502.), ki sta nekaj rabila pri župniji „Bermja“ ali „Vermo“ v Istri. Pri Radolici je bila v ondotni podružni cerkvi na Lancovem glagoliški pisana mašna knjiga, kakor trdi Kumerdej, še nekako pred letom 1780. A v Ricmanju poleg Trsta se nahaja še sedaj v župni knjižnici izvod prvega v Benetkah leta 1483. tiskanega glagoliškega misala. Pozneje tiskanih misalov je še dandanašnji več na jugu, posebno v celi Istri, kjer se je bila glagolica v obče razširila in je slovensko bogoslužje cvelo od XII. do XVI. veka; tam se še dandanes na več krajih služi glagoliško ali rabi vsaj dotični „ščavet“²⁾.

Določni povestni podatki nam pa naposled tudi izrečno omenjajo krajev in duhovnikov, kateri so kedaj tu med Slovenci uprav med našimi pradedi, ohajali službo božjo glagoliško. Na Kontavelju pri Trstu, kjer je stal stari mejnik tržaškega mesta, in kjer je našel župnik Mat. Sila l. 1883. v „novi cerkvi“ B. Marije D. trinajst glagoliških napisov, slóve jeden: „1591 to pisah ja andre žakon od Rovina“. Črniška cerkev blizu Gorice ima v starem misalu tale glagoliški zapisek: 1583. „Misica Ijuna na 15. pride k nam v Kamnane (pri Črnicah) g. škof Vidamski in nas vižita, ta isti dan na svetega

Vida tako hoti, da mu Mašu hrvatski pojem pred vsemi doktori i pred vsim pukom (ljudstvom) v crkvi S. Mihela v Kamnanah. Ja pre Frančeško Vlentić dalmatin od Raba.“ O popu Juriju v Dornbergu leta 1574. smo že preje slišali v ondotnem glagoliškem napisu.¹⁾

Vodnik piše v „Lubl. Novicah“ l. 1798: „Pred pol drugo sto letmi je bil en mašnik v Teržiču na gorenskem, kateri je po glagolitsko mašo bral“; kar bi torej bilo okolo l. 1648. A Kopitar nam javlja iz starih listin, da je Kriška duhovnja pri Tržiču tožila nekega duhovnika glagolijaša, kateri je ondi iz glagoliške knjige čital sv. mašo, kar mu je l. 1617. ljubljanski škof T. Chrön ustavil. V Grižah pri Celju pa je vikarij Matija Slivar, ki je bil doma v tržaški škofiji, a bival tam l. 1580.—1631., maševal ponajveč glagoliško, kakor veli o njem vizit. zapisnik l. 1597. V izvestju tržaškega škofa Antona Marencija leta 1650. se navaja župnija Trnovo pri Ilirski Bistrici na Notranjskem med onimi, v katerih se je tedaj služila sveta maša in so se delili sv. zakramenti v „ilirskem ali glagoliškem jeziku“.

Valvasor, ki je pisal „Ehre des Hrzgth. Crain“ v zadnji četrti XVII. veka, pripoveduje VII. 404, „da se še dandanes (t. j. 1680. do 1689. leta) v Slovenski krajini, v Hrvaški in Dalmaciji, kakor tudi na raznih krajih na Kranjskem pri božji službi in v vseh cerkvenih obredih rabi obče umevni slavonski jezik.“ Res je sicer Kranjska obsegala tedaj tudi velik del severno iztočne Istre, kjer so duhovniki pri sv. maši rabili glagoliške knjige. Ali treba pomniti, da tudi v Istri biva poleg hrvaškega i slovensko ljudstvo, in spominikov slovenskega bogoslužja imamo ne samo v današnji Istri, temveč, kakor ravnokar navedeno, tudi v obsegu mesta Trsta in na Goriškem ter še zlasti v sedanji Kranjski izvestno vsaj iz konca XVI. in početka XVII. stoletja. (Konec.)

¹⁾ Dom in Svet 1896. 608; 1897. 448.

²⁾ Dr. K. Glaser I. 43.

¹⁾ Lj. Zvon X. 750; Glasnik 1864. 67.

K petdesetletnici vladanja Nj. Veličanstva Franca Jožefa I.

(Dné 2. grudna 1. 1898.)

Stoletja letos v večnost pol
Čas brzolet zariše,
Odkar Ti sel si na prestol
Habsburške slavne hiše . . .
Pozdravljen dedov slavnih sin,
Po duhu plemenit in krvi;
Pozdravljen iz srca globin,
Naš svetli car, Franc Jožef Prvi!
Naš duh hiti v prestolno mesto:
K prestolu Tvojemu spè želján,
Da Tebi, car, na slavni dan
Srce razkrije svoje zvesto.
Iskreč v očeh veselja žar
Srca vsem prekipeti hoče, — —
V navdušen glas vse kliče vroče:
Pozdravljen nam, presvetli car,
Bog čuvaj Te, naš Oče! — — —

Mi gledamo Te v prošlih dneh,
Ko v Avstrijo je ponosito
Zagnal sovražnik se srdito;
Da, slično kakor kamen žito
Pogazi, stare jo po tleh, —
Sinovom, — Tebi na posmeh!

A Tebi ganil ni pogum:
Kot lev iz suženjskih verig
Sinovi Tvoji na Tvoj mig,
Na slavo Tvojo, meč oprti
Razbili moč so kletih trum,
Zagnali jo v naročje smrti! . . .
In orel je dvoglavni v zrak
Razvil se v istem hipi,
Pod njim Avstrijec je junak
Na bojnem pel posipi:
Bog živi Te, prejasni car,
Ovij si čelo s slavo;
Za Te pripravljeni vsikdar
Na vojsko smo krvavo!

I v mirnih dneh je Tvoj pogled
Na Tvoje zrl sinove:
Ti bil si jim zaščitnik ved,
Stvaritelj dobe nove:
Sovrage ko si strl ohole
Po zemljah Svojih tu in tam, —
Tedaj odprl si ljudstvu šole!
Prosvete si prizval duhove
V modric nebeških jasni hram;
Umetnosti nebeške hčere
Dobile tu so varen krov,
In na podlagi svete vere
Rosile svoj so blagoslov,
Na slavo Tebi, čast sinov . . .
Okrepil Ti si ljudstvo Svoje
Za dneve slavne, zdušne boje!
A Sebi s tem si ga vsikdar
Prosvete venec in pa slave,
Privil okrog častite glave, — —
Oj slava Ti, prejasni car!

Kot zvezda zdaj blesti tam gor
Ta veda naša, naš uzor . . .
In mi to zvezdo jasno zroč
Na jasnem tam prosvete nebi

Tako Ti kličemo pojoč:
Na veke cesar slava Tebi!

Prejasni car, preblagi car!
Kako ljubezen Tvojo nežno
Do nas opevam naj hvaležno? —
Srce mi čutno koprní,
Iz grla pa mi glasa ni . . .
Poglej, ko je potres, požar
Sirote vdaril v temni noči,
In ko po splavu ali toči
Uničen tod je stal ratar:
Pristopil Ti si jim k pomoči.
Na razvalinah prejšnjih teh
Nov dom se dvignil spet je,
In njim, ki bili so brez streh,
Odprl si novo spet zavetje!
Povsodi Ti si blažil jad,
Izvor si vsem bil novih nad!
Pač kakor blago nam nebo
Plodí vse kraje šire zemlje,
Tako pač Tvoje nas oko,
Pač roka Tvoja nas tako
Očetovsko objemlje! — — —

Razsvetljen božji gledam hram . . .
Glej, verna v njem množica
Srca ponižnega in lica
Pokleka Stvarniku k nogam,
I v duši obžaluje grehe,
Želí tolažbe si, utehe . . .
Mogočno orgel glas doní
In v srca, vsa potrta,
Nebeško radost črta,
Oko pa vsem rosí, rosí . . .
In vse molitve šepetá,
Molitev pa se dviga, dviga
Kot dim darilni do Bogá,
Ko mašnik ga zažiga . . .
Utihne orgel glas grmeč,
Končana je daritev;
Za carja svečenik stoječ
Zdaj moli to molitev:
Daj carju, Bog, moč voljo, um,
Z njim stoj pred našim pragom;
Njegov nestrti naj pogum
Prelomi lok sovragom!
Naš rod naj škiti, čuje dom,
Obvar'je nas nesreče;
V sovražnike naj trešči grom,
Njihove skrha meče!
Daj Bože caru blagoslov
Na radost Avstrije sinov, — —
Oj, — Ave, imperator noster!
In v dušo ganjen narod molí:
Ohrani Bog Te, jasni car,
Desnice tvoje meč smo oster,
Ko bojni zagrmí vihar;
Mi škit ob Tvojem smo prestoli,
Za Te umremo kadarkoli!
A v miru slavne sreče most
Mi Tvoje smo, o cesarost!
Ti naše radosti odmev,
Ti ponos naš in naša dika,
Ti sreče naše lavorika, — —
Na vek proslavljaljaj naš Te spev!

Stoletja letos v večnost pol,
Čas brzolet zariše,
Kar Ti zasedel si prestol
Habsburške slavne hiše . . .
Ob Tvoj prestol kot zid jeklen
Z Avstrijci stopa i Sloven,
Pogum nam prsi dviga;

In kot mi za Te, jasni car,
Čutili, čutimo vsikdar,
Bolj govori kot vsaka knjiga!
Stoji ob možu tukaj mož,
Kot trden zid, kot oster nož . . .
Dej, migni, car, in vsi takoj
Za Te pripravljeni smo v boj! —

In zemlja širna zabobnela
Od čet in konjskih bo kopit;
Sovražnik bode strt, ubit,
A četa naša bo zapela,
Ko bojni umirí vihar:
Življenje za Te, jasni car!
Vneslav.

Ko Slovani spé . . .¹⁾

Ne vemo, koliko naših čitateljev bode soglašalo z nami v mislih in nazorih, ki jih hočemo razviti in povedati v nastopnih vrsticah, vendar povedati jih hočemo, da ne bomo mogli reči, da vsi ne mislimo na vse.

Te vrstice se tičejo našega gospodarskega vprašanja, a ne še toliko našega, kakor onega južnih in balkanskih Slovanov.

Dogodki, ki se vršé sedaj na svetovnem obzorju, nam jasno govoré, da se nekaj pripravlja, kar ne utegne biti v hasek slovanskemu obstanku na zemlji. A tudi proti krščanstvu je naperjeno ono, kar hrumi na svetovnem obzorju. Raz tičjo perspektivo torej opazujemo, da se je pričelo intenzivno sovražno gibanje proti krščanstvu in Slovanstvu.

Proti krščanstvu od strani sijonske zarote, proti Slovanstvu od strani velegermanstva; ne motili pa bi se morda preveč, ako bi trdili, da so sorodne težnje, ki jih imajo smrtni sovražniki tako krščanstva, kakor Slovanstva.

Toda silno kompliciran je načrt, s katerim se hočeta uničiti krščanstvo in Slovanstvo. Dalekosežni so razni motivi, ki merijo na izpodkopavanje krščanstva in Slovanstva, in marsikdo bi se lahko motil, ako bi sodil s stališča jednega na posledice drugega; toda le navidezno, v resnici se srečavajo sredstva z motivi skupnega stremjenja.

V prvi vrsti je znano, da stremi vesoljno židovstvo po uničenju, odnosno podjarmljenju krščanstva. Kdor tega ne veruje, naj le čita prekorigo knjigo Seidlovo: „Žid 19. stoletja.“ Kar po tej knjigi namerava židovstvo, izvršuje isto v resnici. Dejstvo, da je pet sinov žida Amšla Mayerja alias „Rothschilda“ vzelo v zakup pet evropskih držav in potisnilo njihove narode v neznosno davčno sužnost; da je velika večina najplodonosnih svetovnih bank, železniških, rudniških in industrijskih podjetij v židovskih rokah in da je krščansko prebivalstvo Evrope že skoro gospodarsko usahnelo pod izsesavanjem teh židovskih pijavk, in ako se slednjič upošteva izrek nekega židovskega rabina, ki pravi: „Ako bi kristijani znali, kaj nameravamo mi po talmudu ž njimi, morali bi nas vse pobiti“ — tedaj moramo slutiti, kaj hoče z nami vesoljno židovstvo.

In res, kamor se ozremo, povsodi boj židovstva proti krščanstvu! Proti katoliški Španji je udrla po židovstvu naščuvana Amerika, in „konec“ tej igri je, da dobode Rothschild najbogatejši španjski rudniški zaklad živega srebra v Almadenu in še mnogo družih državnih dohodkov v zastavo za posojilo, ki ga da Španiji. Tako bode Španija še globočje v žrelu Amšel Mayerja in ker bodo krivonosci nadaljevali svoje rabeljsko delo nasproti krščanski državi, kateri je zelo naklonjena sveta stolica v Rimu, je lahko znati, česa mora še pričakovati uboga Španija od židovstva.

Skoro isto je s Francosko, staro krščansko državo. Dočim so židje v zvezi s Prusi uprizorili notranje homatije, katerim krona je umazana afera z umazanim židom Dreyfusom, prizadevajo si vnanji sovražniki, protestantje, Angleži in Prusi, da bi spravili v nevarnost inteligentno in krščansko Francijo.

To smo le mimogrede povedali, kar se tiče boja židovstva proti krščanstvu. Še veliko večje važnosti za nas pak je boj velegermanstva proti

Slovanstvu. Germanstvo skuša zatreti Slovanstvo na vsej črti.

Prvo je gospodarski položaj Slovanov, kate-rega si hoté podjarmiti Germani. Pri Rusiji to ni tako lahko, ker je preogromna in prebogata. A tudi njej bi radi prišli do živega. Germanski državi, Nemčija in Anglija, bi jo kaj radi zapletli v nevarne konflikte, da bi izkrvavele na bojnem polju in morda mej tem na notranjem nihilizmu. Od tod vedna drezanja na vzhodu, zlasti od strani nestrpne Nemčije. Da nemški cesar ni potoval na vzhod le zaradi Francoske, je samo ob sebi umevno. Vladar, ki sklepa prijateljstvo s turškim sultanom, ki vsako leto da pomoriti po nekaj tisoč krščanskih Slovanov in ki na javnem banketu povdarja, da je nemška in angleška politika jedna in ista, tak vladar gotovo ni prijatelj Rusije. In to je storil nemški cesar ob svojem bivanju na turški zemlji! Iz tega že je razvidno, da je „protekcija za krščanstvo na vzhodu“ le fraza nemškega cesarja, marveč, da so glavni cilji Nemčije na vzhodu gospodarskega pomena. Premalo bi morali poznati germansko lakomnost in velenemško svetovno politiko, ako bi le za hip sodili drugače! Ozrimo se dalje, kaj počne nemška gospodarska politika v balkanskih državah, zlasti pa v nesrečni Srbiji.

Odkar je postal zloglasni Milan smrtni sovražnik svojega lastnega sina in je prodal svoje kraljevo čast židom in Prusom, od tega časa so na stežaj odprta vrata židovskim in pruskim špekulantom. Srbija ima pred vsem mnogo naravnih zakladov za izkoriščenje na industrijskem polju. Posebno je bogata na rudniških zakladih. Radi tega se ustanavlja v Srbiji jedno prusko rudniško in industrijsko podjetje in izcrpava iz srbskih tal nešteta bogastva. Vse pa pod skrajno ugodnimi pogoji od strani srbske vlade! Da, reči se sme, kakor tolpa tolovajev vrgli so se Prusi in židje na ubogo Srbijo, da jo izpraznijo gospodarski! A Srb sam se ne gane! Mesto da bi hasnilo bogastvo njegove zemlje njemu samemu, gleda križema rok tujca, kako mu odnaša vire narodnega blagostanja izpred nosa. On pa mu robuje in dela kakor težak, dninar za bore zaslužek na dan! — Kakor s Srbijo, tako se godi z drugimi balkanskimi državami ne manj z Bosno in Hercegovino in ako so prelili naši sinovi svojo vročo kri za osvoboditev bosenske raje iz turškega jarma, „osvobodili“ so jo za jarem židov in Prusov! Kako je z Bolgarijo, kjer vlada Nemeč, kako hoče biti s Črnogoro, katero izpodkopava nemški in židovski vpliv — o tem bodo govorila še bodoča bližnja leta.

Tužna resnica pa je, da ob vsem tem lopovstvu od strani tujcev — Slovani spé in se ne ganejo, ko se reže od njihovega telesa kos za kosom in se vliva strup razdora v njih mozeg in kri. Saj imamo pa tudi vzgledov na nas samih. Koliko let utegne še trajati, da se emancipujemo od tujstva gospodarski! Ali se sploh kedaj? Ali pa ne bomo že oslabeli gospodarski tedaj, ko bomo spregledali, koliko je zamujenega!

In koliko je zamujenega!

Koliko smo zamudili v dóbi preteklega stoletja? Koliko gospodarske in ž njo narodne posesti! Mirno smo gledali, ko se je zagojznil v našo last po jedni strani N e m e c in M a d ž a r, a po drugi Italijan, in še mirno gledamo, kako razjeda tujec pred našimi očmi to našo last.

To so naše misli o položaju Slovanstva, proti kateremu se pripravljajo od vseh strani naših združenih sovražnikov baš sedaj odločilni koraki. Na vsej črti se pripravljajo ti koraki in lahko bi menili, da hote zaključiti to stoletje ali pričeti bodoče z vesoljno nesrečo Slovanov.

Zato: vzdramimo se, ker še je čas!

¹⁾ Ta znameniti dopis smo dali natisniti iz „Slovenca“, ker je vreden, da ga prav mnogi premislijo. Ista nevarnost kakor Slovanstvu preti tudi naši Avstriji.